

PERMAINŲ VĖJAI

Lietuvių literatūrinė spauda 1923 – 1927 metais

IŠPUOLIS

Jaunų lietuvių literatų ekspresionistiniai šūkiai 1921 metų spaudoje pranašavo neišvengiamą susidūrimą su daugiaveidžiu avangardizmu. Šį pavojų ūmai pajuto A. Jakštas, visada stovėjęs „pastovių vertybių“ sargyboje. Straipsnyje „Ekspresionizmas dailėje ir poezijoje“¹ gausiai pažėręs vokiečių ekspresionistų ir šveicarų dadaistų programinių teiginių ir tame fone parodęs „klasinės kovos bardo“ Butkų Juzės noras rinkinyje *Žemės liepsna* – revoliucijos būdu pakeisti visuomenės tvarką, sunaikinti poezijos ritmą bei rimą, – jis pasmerkė tradicijų niekinimą: „Kas „naujoviškumą“ stato savo kūrybos tikslu, tas neranda nei grožio, nei tikro, kiekvienam naujam talentui įgimto naujoviškumo, o gauna tenkintis tikro naujoviškumo erzacu bei parodija.“

Nepalankiai ekspresionistinius Ed. Bukelskio (F. Kiršos) ir S. Šemerio eiliuotus bandymus „Sekmojoje dienoje“ sutiko V. Mykolaitis-Putinas, nors ir neatmetė paties ekspresionizmo – dvasingumo siekiančios meno krypties. Jo straipsnis vadinosi „Naujo Parnaso belaukiant“². Tačiau avangardistinis „parnasas“, kuriam visai netiko šis vardas, nesiprašė laukiamas. Kaip ir kituose kraštuose, avangardizmas su triukšmu brovėsi į literatūrą, meną ir jaukė tai, kas buvo per šimtmečius nusistovėję, priimta laikyti šventa ir neliečiama.

Meno naujovių ieškojimais jaunos lietuvių literatus užkrėtė K. Binkis, 1920 m. pradžioje išvažiavęs į Berlyną. Klausydamasis universitete literatūros ir filosofijos paskaitų, vartydamas vokiečių spaudą ir stebėdamas menininkų nuotaikas, jis per kelis mėnesius nepaprastai praplėtė savo akiratį. Rudenį K. Binkis nutarė važiuoti ne į Berlyną, bet keltis į Raudonosios Armijos gražintą Vilnių. „Aš einu ten, kur mane siela šaukia, o ji tebešaukia prie vieno tikslo ir veda prie jo artimiausiuoju keliu“, – verždamasis į kūrybos darbą, rašė poetas būsimai žmonai³. Kaip prisiminė J. Petrėnas⁴, tomis dienomis savo bičiuliams K. Binkis pasiūlė steigti naujovišką literatūros žurnalą. Susižavėjęs Vilniaus įkūrimo legenda, kilo mintis leidinį pavadinti „Geležinis vilkas“. Tačiau netrukus buržuazinė Lenkija atplėšė Vilniaus kraštą. Būsimo žurnalo idėja ilgą laiką liko pleventi be vardo⁵.

1922 m. sausio pabaigoje spauda informavo:

Kaune netrukus pradės eiti naujas meno laikraštis vardu „Keturi vėjai“. Eis jis tuo tarpu neperiodiniai. Redaguos poetas Kazys Binkis, artimiausiai bendradarbiaujant jauniausiosios mūsų literatūros atstovams rašytojams Petruui Taruliui, Saliui Šemerui ir kitiems.

„Keturi vėjai“ bus tad kaip ir naujausiosios literatūros organas, kurioje jau aiškiai pradeda reikštis ekspresionistinės kryptys.

Laikraštis bus paveiksluotas tapytojų A. Galdiko, V. Jomanto ir kitų.⁶

¹ Draugija, 1921, Nr. 3–4, p. 93–112.

² Lietuvių balsas, 1921, lapkričio 8–9.

³ K. Binkio 1920 rugsėjo 17 laiškas Pr. Adamonytei – LKLIR, f. 45–108.

⁴ Rankraštinių J. Petrėno palikimą iš JAV parvežė jo duktė Ilona Petrėnaitė-Budnikienė. (*Kazakevičius V. J. Petrėno literatūriniai archyvai – į Lietuvą. – Gimtasis kraštas*, 1983, liepos 28.) Spaudoje dar neskelbti rašytojo atsiminimai apie „Keturis vėjus“ saugomi LKLIR, f. 1–5969, 5970, 5971. (Toliau vartojama santrumpa: Iš J. Petrėno atsiminimų.)

⁵ Iš J. Petrėno atsiminimų –LKLIR, f. 1–5969, 1. 11, 5970, l. 9.

⁶ Cit. iš: Lietuva, 1922, sausio 29; pirmiau informacija išsp.: Karys, 1922, sausio 25, Nr. 4, p. 45.

Šioje informacijoje pirmą kartą užfiksuotas leidinio pavadinimas, nurodyta ekspresionistinė pakraipa, neperiodiška leidyba ir pagrindiniai autoriai, iš kurių nepasireiškė tik Miuncheno dailės akademijos studentas V. Jomantas, nors ir buvo kalbinamas bendradarbiauti¹.

Lietuvių meno kūrėjų draugijos archyve radus šios informacijos mašinraščio nuorašą², padaryta skubota išvada, kad *Keturis vėjus* buvo nusprendusi leisti LMKD Literatų sekcija³; tai jau tapo lietuvių literatūros mokslo faktu⁴. Tačiau pats tekstas neleidžia taip teigti. Informaciją parašė L. Gira, LMKD reikalų vedėjas. Jis užsiėmė ne vien draugijos veiklos propagavimu, bet ir rankiojo, vertė, kompiliavo žinias iš kitų šaltinių, užsienio spaudos puslapių „Eltos“ meno kronikai. LMKD archyve nepavyko aptikti duomenų, kad 1921 m. pabaigoje ar 1922 m. pradžioje būtų svarstomas meno žurnalo steigimo klausimas; tokio leidinio reikalingumą ėmė aiškinti K. Binkis 1922 m. vidury⁵, tapęs draugijos valdybos sekretoriumi⁶. Lietuvių meno kūrėjų draugija, nepajėgusi toliau leisti savo žurnaliuko *Menas*, nė už ką nebūtų sutikusi finansuoti neaiškaus profilio žurnalo.

Nėra abejonių, kad apie *Keturių vėjų* rengimą L. Gira sužinojo iš K. Binkio (kurį laiką abu gyveno tame pačiame name Maironio g. 19). Siunčiamą „Eltai“ informacijos tekstą K. Binkis ar J. Petrėnas tikriausiai perskaitė: buvo pakeista skaitytojams nieko nesakanti Petrėno pavardė Petro Tarulio slapyvardžiu ir perredaguotas pasakymas „jauniems mūsų literatūros atstovams“ į „jauniausiosios mūsų literatūros atstovams“.

1922 m. vasario viduryje pasirodė žurnalo kvieslys – aštuonių didoko formato puslapių leidinys *KETURIŲ VEJŲ PRANAŠAS*⁷. Jame nepažymėta išleidimo data, bet ją patvirtina K. Binkio straipsnis „Vasaris vėjas“ ir skaičiumi „16“ pavadintas S. Šemerio eilėraštis. Vadinas, išpuoliui buvo pasirinktos ketvirtosios buržuazinės „nepriklausomybės“ metinės. Sunku pasakyti, ar tai turėjo kokios įtakos leidinio pavadinimui. Galbūt skaičiaus „4“ simbolika šiuo atveju atsitiktinė kaip ir kiti dalykai: keturi „Pranašo“ lapai, keturi žurnalo numeriai ir ketvirtasis – „jubiliejinis“. Tačiau antraštės ironija šventei verta didesnio dėmesio negu spėliojimai, ar leidinio pavadinimas sietinas su V. Hugo (V. Hugo) poezijos rinkiniu *Quatre vents de l'esprit* (1881)⁸, B. Kelermano (B. Kellermann) romane *Lapkričio devintoji* minima aukštuma „Les quatre vents“⁹, prancūziška knygų leidykla „4 vents“, ar su lietuvišku Keturvėjų kaimu¹⁰. Užsienio literatūroje galima rasti ir daugiau sykių pavartotą „Keturių vėjų“ vardą¹¹, bet jis įdomus tik tiek, kad patvirtina šios metaforos bendrumą ir dažnumą įvairiose kalbose.

Dėl žurnalo pavadinimo kelis mėnesius vyko karšti ginčai. J. Petrėnas priešgyniavo: „Savo esmėje tai visai nemoderniška, atsiduoda praeitim. Vėjai pučia šen, pučia ten, o mums, sakiau, moderniniam amžiuje reikia daug taiklesnio, tikslingumą pabrėžiančio vardo.“ Tačiau K. Binkis atkakliai laikėsi savo nuomonės, traukdamas vis naujus argumentus, o galiausiai ėmė skausmingu balsu šaukti: „Kaip tu gali nejausti šio vardo grožio. Atsimink, net Šventam rašte pasakyta: „Ir ateis laikai, ir pakils keturi vėjai, ir pradės pūsti iš visų pusių.“ Nusijuokęs iš šio aiškinimo, J. Petrėnas nusileido K. Binkiu¹².

Antraštės mįslę padeda atspėti K. Binkio straipsnis *Keturių vėjų* pirmajame numeryje: tai lietuviškas

¹ Iš 1969 lapkričio 4 pokalbio su S. Šmerausku-Šemeriu.

² MACBR, f. 45–85, l. 7.

³ *Valiuškevičiūnė A.* Lietuvių meno kūrėjų draugija. – Kn.: Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos. V., 1975, p. 175.

⁴ *Žekaitė J.* Impresionizmas ir ekspresionizmas lietuvių prozoje. – LK 14, p. 80.

⁵ MACBR, f. 45–198. Žinutės apie rengiamą LMKD meno žurnalą pasirodė tik metų pabaigoje: Lietuva, 1922, gruodžio 24; Lietuvos žinios, gruodžio 28.

⁶ Lietuvos laisvė, 1922, birželio 15.

⁷ Jis vadintas *Keturių vėjų* priešnumeriu (Lietuva, 1922, vasario 16) ir meno vienadieniu raštu (Karys, 1922, Nr. 7, p. 86).

⁸ Iš 1982 gegužės 10 pokalbio su A. Šimėnu.

⁹ *Šemerys S.* Kazys Binkis. – LK 14, p. 515.

¹⁰ *Žlabys J.* Atsiminimai apie poetą Kazį Binkį. – Ten pat, p. 494.

¹¹ Žr. Dž. Golsvorčio (J. Goldsworth) apsakymų rinkinį *From the Four Winds* (1897) ar S. Neginsko verstos H. Longfelou (H. W. Longfellow) *Hiavatos giesmės* skyrių „Keturi vėjai“ (Nepriklausomoji Lietuva, 1919, gruodžio 4–13), kurį K. Binkis tikriausiai skaitė.

¹² Iš J. Petrėno atsiminimų. – LKLIR, f. 1–5969, l. 12.

vėjas, šiaušiantis šiaudų stogus, kilnojantis supuvusias gegnes; „Pranašo“ vėjūktis sukėlęs tokį ermyderį, kad lig šiol nenutyla kaminų koncertas. Vėliau K. Binkis šitaip charakterizavo savo sumanytą žurnalą: „Prieš 10 metų toks viesulas buvo užėjęs, visi „Keturi vėjai“. Ir išnešiojo visas dulkes ir visus spalvius iš visų palėpių. Visas literatūros landšaftas pasikeitė po šios kelis metus siautusios audros“¹. Vadinas, „Keturi vėjai“ – tai viesulo, audros sinonimas. O jau čia prieiname prie pagrindinio stimulo, kuris paskatino rinktis panašų leidinio vardą, – vokiečių ekspresionistų žurnalo *Der Sturm* (*Audra*, 1910–1932). K. Binkio eilėraštis „Vėjavaikis“ buvo pirmasis poeto žingsnis šia linkme.

„Keturių vėjų pranaše“ išspausdintas nedidukas K. Binkio programinis pareiškimas² pradėjo vis ilgėjančių ir skardėjančių literatūrinių manifestų madą. Šiame pareiškime, kurį, vaikydamasi originalumo ir ironiškai šmaikštaudama, pasirašė „Keturių vėjų kurija“, metaforiškai išreikšti dar gana abstraktūs „jaunų iškeltagalvių, nenuoramų ir vėjavaikių“ reikalavimai gyvenimui bei kūrybai: paskelbus kovą senatvei, vertelgystei ir apsnūdumui, skambiu žodžiu atjauninti žmonių dvasią ir akinančia dinamiško meno šviesa nutviekti niūrią dabartį; didinti naujojo meno kūrėjų gretas, kurios, remdamosi giliomis liaudies kūrybos tradicijomis, garsintų Baltijos pajūri.

Keturių vėjų pranašui J. Petrėnas parinko³ A. Juškos užrašytą lietuvių liaudies sutartinę „Čiuto, lingo, čiutela“ – įdomų garsažodžių žaismo pavyzdį.

Daugiaprasmiu siaubo vaizdu stebinantį *Keturių vėjų pranašo* viršelį, kuriame tarp iškraipyto ir aprūkinėjusio antraštės šrifto gali žžiūrėti, ką tik nori, – gamtos gaivalų siautėjimą, fantastinės pabaisos šėlimą, paskutinį skęstančio šauksmą ar ligonio kliedesį, sapno košmarą, – nupiešė poeto bičiulis A. Galdikas, daręs įspūdį „gruboko ekscentriko, mėgstančio svaidytis ne visuomet apgalvotais žodžiais“⁴. Impulsyviai A. Galdiko natūrai buvo artima ekspresionistinė vaizdavimo maniera. Jo piešinį *Keturių vėjų pranašo* viršelyje pajuokė A. Jakštas⁵ ir J. Tumas⁶.

Į naujojo meno viltį – jaunosius K. Binkis kreipėsi eilėraščiu, prasidedančiu šiandien lyg ir egzotiškai skambančiais Rytų tautų sveikinimo žodžiais, o anuomet – prabangių vokiškų cigarečių pavadinimu – „Salem Aleikum!“ Poetas ketino labdaros baliui „Metropolyje“ pateikti pritrenkiantį fantą – cigarečių dėžutės formato eilėraščių rinkinėlį, bet parašė tik šį kūrinį⁷. Vokiečių ekspresionizmo mokinio eilėraštyje pasigirdo perdirbtos, tačiau atpažįstamos V. Majakovskio „Įsakymo meno armijai“ ir kitų įsakmių jo posmų komandos: išeiti į gatvę, nukloti ją plakatais, paneigti vienatvę, prisitaikėliškumą, Jericho garsu pakartoti sveikinimą visai Lietuvai. Jokios konkretnės programos, išskyrus maištingos jaunystės pareiškimus, čia nėra.

Kitame eilėraštyje „Gatvės išsišiepė iškabas“ K. Binkis vėlgi bylojo majakovskiškomis frazėmis ir intonacijomis, šįsyk reikšdamas panieką sočia buitimi patenkintai miesčionijai, kurios „kaip mėšlo rinka priversta“. Šičia poetas – ateinančių šimtmečių agitatorius, žmogus be Šventojo rašto, jo dvasia „raudonomis aguonoms pražyodus“. Baigiamojoje eilėraščio dalyje pilvočiams pranašaujamas antrasis tvanas, t. y. pasaulinė revoliucija. Kartu su V. Majakovskio eilėraščių forma poetas perėmė ir jų turinį. Tai ne vienintelis toks atvejis keturvėjininkų kūrybinėje praktikoje.

J. Petrėno sudomintas poetu, kuris prieš karą ragino išmesti A. Puškiną iš šių dienų laivo, K. Binkis susižavėjęs skaitė novatorišką knygą „Все сочиненное Владимиром Маяковским“ (1919), neleidžiančią daryti tokių tiesmukų išvadų. Ją studijavo ir S. Šemerys, kuris tada išvertė eilėrašį

¹ Binkis K. Mes ir jūs: Vertimas iš lenkiško „Wiadomości Literackie“ Nr 12. – Literatūros naujienos, 1934, Nr. 1, p. 3.

² Programinio pareiškimo (manifesto) autorystę patvirtino S. Šmerauskas-Šemerys 1969 rugpjūčio 26 laiške šios knygos autoriui.

³ Iš 1969 rugpjūčio 27–rugsėjo 2 pokalbių su A. Šimėnu.

⁴ Šimėnas A. Žvilgsnis į praeitį [rankr.], 1972, t. 2, p. 19–LKLIR, f. 11–233.

⁵ Draugija, 1922, Nr. 3–4, p. 157.

⁶ Tėvynės balsas, 1922, kovo 4–5.

⁷ Iš J. Petrėno atsiminimų. – LKLIR, f. 1–5969, l. 8–9.

„Broliai rašytojai!“¹.

Tuo laiku V. Majakovskio kūryba buvo vertinama labai priešaringai. Kai A. Regratis (tikr. pavardė K. Šlaitas), paveiktas rusų poeto, lietuviškame Maskvos laikraštyje *Raudonoji vėliava* paskelbė eilėraščių, anoniminis kritikas pasipiktino: „Proletarų poetai, toliau nuo Majakovskių ir kitų išsigimusių buržuazijos „dainių“! [...] daugiau sekti patį darbininkų gyvenimą, jų kovą“². K. Binkis pajuto, kad V. Majakovskio dvasia geriau atliepia jo sumanymams ir naujiems ieškojimams negu vokiečių ekspresionistai, bet nematė, kuo futurizmas esmingiau skiriasi nuo ekspresionizmo, ir dar neatsisakė ekspresionisto vardo.

Iš V. Majakovskio keturvėjininkai pasiskolino neigimo patosą. „Mums negalėjo nepaveikti Majakovskio beatodairinis ir kraštutiniai griežtas praeities formų ir idėjų atmetimas. Ką nors naujo ir vertingo sukurti, mums atrodė, yra galima tik einant šiuo keliu, kai atmetamas bet koks kompromisas, atsiskyrus nuo praeities, kai atsakoma gyventi tuo pačiu, kuo gyveno praeities kartos, kai nebelieka jokios progos sekti ir pamėgdžioti nors ir didelius, bet praeityje tik reikšmingus kūrinius“, – prisiminė J. Petrėnas³.

Gausiai rašantis Karo mokyklos lektorius J. Balčiūnas-Švaistas džiaugėsi, kad K. Binkis „visad, nors ir ekspresionistinėj kūryboj, palieka turiningas, grakštus ir jautrus grožei bei estetikai – ko labai kol kas trūksta Saliui Šemeriui“⁴, o M. Vaitkus naujuosius poeto ieškojimus vadino bjauriu absurdu: „Ir klausai nuliūdęs: kas gi tai? ar iškrypimas tiktai, ar talentas taip greitai išdegė?!“⁵

Kaip žinoma, nuo 1919 metų K. Binkis artimai bendradarbiavo su „aušrininkais“. *Keturių vėjų pranašo* straipsnyje „Vasaris vėjas“ ryškios ešerinės poeto nuotaikos. Ironiškam straipsnio tonui jei ir turėjo kokio poveikio ekspresionizmo dvasia, tai iš lietuviškos tikrovės imtus faktus ir metaforizuotą išraišką sunku gretinti su bet kokiais „izmais“.

Buržuazijos valdomos Lietuvos nepriklausomybę K. Binkis pavadino bušmėnišku fetišu. Į vieną krūvą jis atžariai vertė nelygintinus daiktus ir reiškinius: „nepriklausomybės galvą ir apie šimtą pusgalvių“, „nepriklausomus“ milicininkus, bankus, šmugelį, sarkastiškai šaipėsi iš valdžios atstovų. K. Binkis ieškojo dvasinių atsilikimo požymių, kuriuos nulėmęs ilgaamžis vergavimas svetimiesiems. Jis parodė pasibaisėtiną vyriausybės nesirūpinimą kultūros reikalais: mokyklos be langų, pusė jaunų žmonių – analfabetai, Kaune įsteigta 400 smuklių, bet nėra vietos surinktiems lietuvių tautosakos lobiams, M. K. Čiurlionio dailei.

J. Tumas pripažino, kad „Binkio straipsnis „Vasaris vėjas“ tikrai pučia smarkiai: gali džiovinti“⁶. Ir M. Vaitkus rado „įdomių bei teisingų minčių su druska bei pipirais, vikrių posakių“⁷. Tačiau šią įtaigą subanalino *Keturių vėjų pranašo* pabaigoje įdėti du eiliuoti jo feljetonėliai, pasirašyti slapyraide X⁸. „Fonografas Laisvės alėjoj“ tuos pačius dalykus pateikė atmestinais, užgožtus įvairiakalbio žargono. Perdėm rimtam susidūrimui su ekspresionizmu pasirengusius skaitytojus galėjo tik nuvilti tokios lėkštybės, kaip: „Pana Valerija / Pataikė kakta į adveriją“ ar „Roza vianet ot moroza, / Ciocia Roza⁹ nikogda“. Vaizdų ir kalbų mišrainė čia tarytum atkeliavusi iš „Ragučio“ karikatūros „Kaunas vėliausiuoju Babilonijos metu“¹⁰.

¹ Šemerys S. Kazys Binkis. – LK 14, p. 515.

² *Nepoetas*. Ne tais keliais einat: Mūsų poetoms. – Komunistas, 1921, Nr. 8, p. 159.

³ Iš J. Petrėno atsiminimų. – LKLIR, f. 1 – 5970, l. 4.

⁴ Karys, 1922, Nr. 8, p. 98.

⁵ Ganytojas, 1922, Nr. 3, p. 83.

⁶ Tėvynės balsas, 1922, kovo 4–5.

⁷ Ganytojas, 1922, Nr. 3, p. 83.

⁸ S. Šmerauskas 1969 rugpjūčio 26 laiške ir A. Šimėnas 1969 rugpjūčio 27–rugsėjo 2 pokalbiuose eilėraščių autoriumi laiko K. Binkį. Jo autorystę patvirtino ir J. Petrėnas rankraštiniuose atsiminimuose.

⁹ J. Žlabio nuomone, čia pašiepta viešnamio dama.

¹⁰ Ragutis, 1921, Nr. 3, p. 8.

Kelis nedidelius eiliuotus kūrinus atsiuntė Berlyne studijuojantis Butkų Juzė, eserinių Lietuvos leidinių bendradarbis, dviejų poezijos knygų autorius, ankstesnis ekspresionistas negu kiti Lietuvos poetai. Priklausydamas tenykštei Lietuvos socialistų studentų draugijai, prieš metus jis nesėkmingai organizavo socialistinės dvasios almanachą, kuris, be kita ko, būtų davęs „naujosios poezijos, beletristikos ir kitų naujojo meno kūrinų pavyzdžių“, taip pat nušvietęs „naujosios literatūros kilimą ir krypsnį“¹. K. Binkis buvo nepatenkintas Butkų Juzės kūryba² ir *Keturių vėjų pranaše* tarsi debutantui atstatė tikrą jo vardą bei pavardę – Juozas Butkus.

Butkų Juzės eilėraščiai sukėlė klerikalinės kritikos pyktį: dar niekas Lietuvoje taip vulgariai nesityčiojo iš Dievo. Poetas kvietė „brolių Dievą“ tamsoj paulioti, ragino dėl pasaulio vargų, įsilaužus į dangų, „Dievui miegančiam grūmoti“, grasino įgelsias jam nuodų geluonių. „Jei taip naujų pranašų elgiamasi su Dievu, tai apie poeziją nėra kas nei besakyti“, – tūžo A. Jakštas. – „*Keturių vėjų pranašas* turi pretenzijų sukurti naują lietuviškąją dailę, bet [...] jos vietą užima vien špygų rodymas senajai dailei. Ši pramoga visai pritinka kaimo kiauliaganiams“³.

Butkų Juzės „Rubajatus“ A. Jakštas per klaidą priskyre S. Šemerui, ir tai savoje recenzijoje pakartojo M. Vaitkus, išgėdydamas niekuo dėtą autorių, kad jis spjaudo į lubas ir nesibjauri, kai viskas krinta atgal ant veido⁴. Dėl klaidos M. Vaitkus viešai atsiprašė... J. Tysliavos⁵. Ilgainiui paaiškėjo, kad vietoj originaliosios kūrybos *Keturių vėjų pranašui* Butkų Juzė išvertė vokiečių ekspresionisto Klabundo (A. Henškes (Alfred Henschke)) kūrinių⁶.

Kariuomenės spaudos bendradarbis J. Petrėnas (P. Tarulis) *Keturių vėjų pranašui* davė humoristinį vaizdelį „Peizažas“, sudėliotą iš gana pinklių prozopopėjų⁷. Skaitytojas turi kantriai narplioti jų prasmę, kol sužino, kad vežiką autorius pasiryžęs iškelti aukščiau už ministrą.

Binkis turėjo nuojautą kūrybinėms individualybėms pastebėti. Jis ėmėsi globoti ne tik J. Petrėną, bet ir atvykusį į Kauną S. Šmerauską-Šemerį, išvelgdamas jame rašytojo ekspresionisto gaivalą. K. Binkis rūpinosi jo studijomis⁸ ir džiaugėsi kūrybos pažanga. Be redaguojamos *Sekmosios dienos*, S. Šemerys kaip karo valdininkas bendradarbiavo kariuomenės žurnaluose *Atspindžiuose* ir *Karyje* – spausdino avangardistinės dvasios eilėraščius. 1921 m. vasarą 32-ajame *Kario* numeryje paskelbtas „Savarankiškumo maršas“ yra V. Majakovskio „Kairiojo maršo“ imitacija.

V. Majakovskio intonacijos ataidai ir *Keturių vėjų pranaše* išspausdintame S. Šemerio eilėraštyje „16“, prasidedančiame žodžiais „Kaunas šiandie girtas“, nors šiaip jau čia vyrauja *Sekmojoje dienoje* išryškėjęs ekspresionistinis braižas: „Giesmės gatvėjasi. / Giesmės aikštėjasi. / Giesmiuojasi lūpų trimitai...“ ir pan. Eilėraštis baigiamas dadaistiškų žodžių žaismu „Ryti rykavimų ruoniam“, kuriuo autorius norėjo metaforiškai pasakyti „Valio!“⁹

Eilėraščiu „Vėlė be vietos“ S. Šemerys sumanė pašiurpinti skaitytojus po bodleriškas miesto kloakas klajojančių griaučių nuotykiams. Šitam kosminių mostų kūrinui davė akstiną J. Basanavičiaus knyga *Iš gyvenimo vėlių bei velnių* (1903)¹⁰.

Kosmoso erdvės su pretenzija visuomeniškai ir literatūriškai aktualinamos ironiškame S. Šemerio

¹ VVUBR, F 620–208.

² Butkų Juzės knygą „Žemės liepsna“ K. Binkis vadino mėšlu auksiniuose rėmuose. – Iš 1980 vasario 19 pokalbio su J. Žlabiu.

³ Draugija, 1922, Nr. 3–4, p. 156.

⁴ Ganytojas, 1922, Nr 3, p. 83.

⁵ Ten pat, Nr 12, p. 359–360.

⁶ Tai pažymėjo K. Boruta 1935 sausio 6 laiške žmonai. – VRBR, f. 10–368.

⁷ S. Šmerauskas 1969 rugpjūčio 26 laiške knygos autoriui spėjo, kad J. Petrėnas parašė ir teatrinio gyvenimo repliką, išspausdintą be parašo.

⁸ 1921 kovo 21 laiške iš Leipcigo K. Binkis rašė L. Girai: „Beje, žinote, ar nepakalbėtumėt su p. Bizausku dėl Šmerausko (Jasulaičio), jis, zenkis, nori mokytis, bet norėtų, kad ir stipendiją nors pirmiems porai semestrų gautų.“ – LKLIR, f. 13–1232, l. 2.

⁹ Iš 1980 vasario 25 pokalbio su S. Šmerausku.

¹⁰ Iš 1980 kovo 14 pokalbio su S. Šmerausku.

prozos vaizdelyje. Padidinęs save iki Žemės masto, autorius šoka su ja erotišką šokį, kol tyčia sugadina įspūdį vulgariu bučiniu: „Kas tokio, kad ir kraujuotas tavo, Žeme, snukis? [...] Kas nori, tesijuokia!“ Tačiau kritikai kliuvo ne tai, o daugelio kraštų avangardistams būdingas savęs gyrimas: „Bravo, Saly! Valio, Šemery!“¹

S. Šemerys taip pat išvertė du publicistikos gabalėlius: miesčionių smerkiančią rusų ekspresionisto A. Remizovo miniatiūrą „Apie žmogų ir kiaulę“ bei susmulkėjusios buržuazinės kultūros kritiko, herojiškų charakterių kūrėjo R. Rolano (R. Rolland) mintis apie praeities meną. Šių pirmą kartą į lietuvių kalbą verčiamų rašytojų teiginiai tarytum iliustravo keturvėjininkų principus². „Gyvenimas negalima rišti su mirtimi, o praeities menas daugiau kaip trim ketvirtadaliais negyvas [...], jo įtaka gali būt net žalinga“, – autoritetingai tvirtino R. Rolanas.

Laukto skandalo *Keturių vėjų pranašas* nesukėlė, bet jis gerokai sujudino visuomeninę ir kultūrinę aplinką. Tai buvo pirmasis organizuotas jaunų rašytojų išpuolis prieš religiją, vyriausybę, miesčionišką gyvenimą ir nusistovėjusius estetinius kriterijus. Tai smarkiausiai atakavo ir kitų kraštų avangardistai.

Keturių vėjų pranašo ideologija buvo artima eseriškam dvasios anarchizmui, bet eserų, kaip ir socialdemokratų, spauda šį leidinį nutylėjo. Jis sukėlė ant kojų klerikalus. Iš pradžių palankiai į ekspresionizmą ir futurizmą žiūrėjęs J. Tumas („Tikrasis futurizmas taip ir lieka ateities mįslė, dar neatminta“)³ tautininkų laikraštyje parėmė K. Binkį, o S. Šemerio ir P. Taralio kūrinius vadino pamišėlių kliedėjimais⁴. Kalbėdamas liaudininkų jaunimo vardu, Jonas Strimaitis (J. Kalvelis) priekaištavo, kad K. Binkio ir S. Šemerio naujenybių neįmanoma suprasti⁵. Komunistinės spaudos bendradarbis griežtai pareiškė, kad keturvėjininkų menas paženklintas dekadanso žyme; jis „pirm laiko nesveika spalva jau žiba ir ima vysti“⁶. Grožiniai *Keturių vėjų pranašo* kūriniai susilaukė eiliuotų parodijų⁷.

Leidinyi įsigijo ir simpatikų, kurių nuomonę išreiškė J. Balčiūnas-Švaistas: norint suprasti „naujas kūrybos pajėgas, ieškančias nepramintų kelių bei nenublukusių vertybių, reik atidžiai sakinyi po sakinio skleisti jo eilutes“⁸.

Keturių vėjų pranašą palankiai sutiko V. Bičiūnas, vėlesnis žurnalo kritikas. Tai neturėtų stebinti. Pirmojo pasaulinio karo metu Kazanės meno mokyklos studentas V. Bičiūnas, atostogaudamas Žagarėje, mokė gydytojo M. Kuprevičiaus vaikus, rašė dramos kūrinius ir dalyvavo saviveikloje. Jis žavėjosi futuristais: buvo atsivežęs Maskvoje prašmatniai išleistą knygą *Футуризм* (1914), aiškino miestelio jaunimui V. Kamenskio rinkinio *Танго с коровами. Железобетонные поэмы* (1914) novatoriškumą. Jo aiškinimai veikė moksleivį J. Žlabį, kuris M. Kuprevičiaus skolinamuose rusų laikraščiuose ėmė žvejoti medžiagą apie naujausius meno ieškojimus ir siuntinėjamas žinutes lietuvių spaudai pasirašinėti Genijum⁹. 1918 m. V. Bičiūnas kažkur skaitė referatą „Apie futurizmą“, padarydamas išvadą, kad tai yra „savaimingas jėgos viešpatavimo ir nepriklausymo nuo sentimentaliosios „estetikos“ menas“¹⁰. Ankstyvojoje tapyboje V. Bičiūnas smarkiai deformavo atkuriamus objektus. Jis buvo parašęs ekspresionistinių prozos vaizdų, kuriuos ketino išleisti atskira knyga¹¹.

¹ Trimitas, 1922, Nr. 10, p. 27. Plačiau žr.: *Galinis V.* Naujos kryptys lietuvių literatūroje, p. 252.

² Netrukus lietuviškai buvo perteiktas A. Remizovo kūrinys „Šunsdalis“ (vertė Jr. Gr.). – Lietuvos žinios, 1922, rugsėjo 24.

³ *Vaižgantas*. Lietuvių Meno Apžvalgos Paroda. Dailininkas Antanas Žmuidzinavičius. – Tauta, 1920, liepos 9.

⁴ Tėvynės balsas, 1922, kovo 4–5.

⁵ Jaunimas, 1922, Nr. 5, p. 1–2, Nr. 6, p. 3–4. Slapyvardį atskleidė J. Būtėnas.

⁶ *P[ovilas] A[ušrotas-Valaitis Z.]*. Julius Janonis. – Naujoji gadynė, 1922, gruodis, p. 6.

⁷ *Aiškūnas [Tumas J.]*. Keturiems vėjams ataužiant. – Tėvynės balsas, 1922, balandžio 9; *Nakas*. Šiupinį atsiminius. – Lietuvos žinios, 1922, birželio 4.

⁸ Karys, 1922, Nr. 8, p. 97.

⁹ Iš 1970 vasario 22 ir 1980 vasario 19 pokalbių su J. Žlabiu.

¹⁰ Реферат о футуризме (рефлекс), 28 февраля 1918 г. – VVUBR, F 242, p. 351.

¹¹ Sekmoji diena, 1921, Nr. 29, p. 7.

„Skaitymuose“ V. Bičiūnas pareiškė: *Keturių vėjų pranašas* „mėgina atskleisti naują kultūros pažangos lapą, kurį skaitydami turėtume mokytis naujos mintijimo ir pajautų abėcėlės“¹. Jis pabrėžė, kad tikrai šiam leidiniui pasirodžius, „pradedama jausti tūla esminė diferenciacija, nauja kryptis, nesuderinamoji ir nesutaikomoji su visomis iki šiol buvusiomis ir besireiškančiomis kryptimis“².

Išplatinus *Keturių vėjų pranašą*, K. Binkis patikrino jo poveikį. Ką tik atidaryto Lietuvos universiteto didžiojoje salėje kovo 4 d. jis skaitė paskaitą „Aktyvios dvasios menas (apie ekspresionizmą literatūroje)“, kurios paprašė studentų socialistų kuopa³. Sprendžiant iš J. Petrėno informacijos, K. Binkis buvo užsimojęs parodyti meno ieškojimus Vokietijoje, Prancūzijoje ir Rusijoje: „Kartu su lektorium auditorija turėjo permesti akim simbolizmo išsivystymo laikotarpį, jo nulsūgimą, toliau sekantį impresionizmą ir pagaliau paskutinių metų srovių: futurizmo, imažinizmo, ekspresionizmo ir t. t. atsiradimą“. Jaunuoliams buvo nelengva susigaudyti gausiose ir sudėtingose naujovėse, todėl, pasibaigus paskaitai, jie pradėjo K. Binkį klausinėti, pradėjo lyg ir diskusijas, skųsdamiesi naujųjų kūrinių nesuprantamumu⁴.

Nutuokiantis apie avangardizmą, bet priešišškai jam nusiteikęs „Trimito“ recenzentas pateikė kitokį paskaitos vaizdą:

Visa paskaita buvo nupasakojimas rusų porevoliucinės literatūros tipo, kur prelegentas visą laiką demonstravo savo numylėtąjį žirgelį – rusų ekspresionistų vadą Majakovskį. Tik gale kiek palietė ir vokiečių ekspresionistus, susispietusius apie savo žurnalą *Sturm*. Pagaliau lyg norėjo pereiti prie Lietuvos „futuristų“, tačiau lyg pabūgęs labai atsargiai išreiškė neva pasveikinimą kažkokių naujų menininkų vardu ir, paskaitęs to paties Salio Šemerio kūrinių kvintesenciją su daugybe tuščių frazių ir šūkčiojimų „pokšt! triokšt! bumpt! pumpt!“, pasisakė norįs jam paploti, tačiau kadangi iš klausytojų niekas nepadėjo, tai ir susilaikė. Po paskaitos turėjo būti diskusijų. Buvo įteikta eilė paklausimų raštu. Bet, matyt, prelegentas paklausimų bus pats pabūgęs, nes, į pirmąjį šiek tiek bandęs atsakyti, pareiškė dėl priežasties varduvų nebegalįs ilgiau trukti. Girdėti, žadama rengti literatūros mitingas, kur būsiąs kviečiamas prelegentas atsakyti į dar neatsakytuosius klausimus.⁵

Ne taip jau buvo paprasta išaiškinti publikai tokius dalykus, kurie ir pačiam K. Binkiui dar nebuvo labai aiškūs. Kaip pastebėjo recenzentas, ir rusų futurizmą, ir vokiečių ekspresionizmą poetas vadino ekspresionizmo vardu, o S. Šemerio „Baladę“, kuri pasirodė pirmajame *Keturių vėjų* numeryje, buvo labiau linkęs laikyti futuristiniu kūrimu, nors pats autorius būtų prieštaravęs tokiai sampratai⁶. K. Binkis ir kiti keturvėjininkai visą laiką painiojo šias sąvokas ir neieškojo pavadinimo kuriamai lietuviškai avangardizmo kryptčiai, kurioje pynėsi ir ekspresionizmo, ir futurizmo elementai.

Kad savo paskaitoje poetas įsijautęs kalbėjo apie naująjį meną („Ekspresionizmas, ši baisinga ir gigantiška būsimų literatūros dienų maišatis, – švenčiausia kūryba“) ir daugiausia rėmėsi V. Majakovskiu, liudija E. Škliaro informacija „Эхо“ dienraštyje. Iš jos papildomai sužinome, kad K. Binkis su pasigėrėjimu citavo ir būdingiausio imažinizmo atstovo V. Šeršenevičiaus eilėrašį⁷. Perskaitęs E. Škliaro informaciją, Berlyne apsigyvenęs F. Kirša šitaip charakterizavo K. Binkį: „Tas žmogus, nebūdamas artojas, iš smėlio virvę suka. Aš abejoju, bet gal Dievas duos, gal jis naują pasaulį ras“⁸.

Šis susitikimas su skaitytojais K. Binkį ir jo bičiulius paskatino po kiekvieno *Keturių vėjų* numerio pasirodymo rengti panašius literatūros vakarus.

Keturių vėjų pranašė paskelbta, kad pirmasis žurnalo numeris išeis po mėnesio, kovo 15 d. Tą dieną

¹ Skaitymai, 1922, kn. 15, p. 112–113.

² *Vaišnora T.* Mūsų meno kultūros pradmenys. – Kn.: Kūrybos kelias. K., 1923, p. 7–8.

³ Lietuva, 1922, kovo 4.

⁴ *Brundalas [Petrėnos J.]*. Paskaita apie naująjį meną. – *Karys*, 1922, Nr. 11, p. 132.

⁵ *Kriška*. Futuristai pareina. – *Trimitas*, 1922, Nr. 10, p. 27–28.

⁶ Plg. eilėraščio „Reliatybė“ žodžius: „Tevadina mus ir futuristais, / Te ir spjauto mus viešai...“ – *Naujoji banga*, 1923, Nr. 1, p. 2.

⁷ Эхо, 1922, 8 марта.

⁸ F. Kiršos 1922 kovo 18 laiškas B. Sruogai. – LKLIR, f. 53–760, l. 6.

Kauno miesto ir apskrities viršininkui K. Binkis tik įteikė pareiškimą: pranešė nuo balandžio 1 d. leisiąs ir redaguosiąs mėnesinį meno ir literatūros žurnalą *Keturi vėjai*; redakcija ir administracija būsianti Maironio g. 19, leidinį spausdinsianti Valstybės spaustuvė. Kovo 27 d. P. Binkienė atsiėmė redaktoriui išduotą pažymėjimą¹. Balandžio pirmąją K. Binkis padėjo J. Pajaujui ir M. Bagdonui išleisti vienkartinį satyros laikraštį *Kultuvė*², ilgainiui tapusį tradiciniu.

1922 m. rudenį prasidėjo keturvėjininkų sueigos – „paldieninkai“, kuriuose buvo laikomasi tam tikro ritualo: iš pradžių skaitoma kūryba, paskui diskutuojama, kalbant eilės tvarka pagal dalyvių amžių. Tai buvo uždara studija, į kurią nekviesti nepateko. Kad ir kaip K. Binkio buto kaimynas L. Gira prašėsi priimamas, – nieko neišėjo³. Jis tik per sieną girdėjo, kaip spalio 30 d. pas K. Binkį susirinkę J. Petrėnas, P. Morkus, A. Galdikas ir A. Sutkus „labai linksmi tarėsi“ leisti *Keturis vėjus*⁴.

1923 m. vasario 7 d. *Lietuvos žiniose* buvo įdėta kandi žinutė, kad „pernai vasario mėnesį išėjęs ekspresionistų futuristų žurnalas *Keturi vėjai* rengiasi išeiti antrą kartą (jis, rodos, ar ne „Penkiais vėjais“ jau vadinsis?)“⁵ Žinutės autorius pataikė į skaudžiausią keturvėjininkų vietą: jie garsiai gyrėsi meno reformomis, bet neturėjo kur plačiau jų išdėstyti.

[...]

„ŽENGTE MARŠ!“

1

Keturių vėjų žurnalui įsteigti neužteko gerų norų ir leidybos galimybių – visų pirma reikėjo suburti autorius ir turėti pakankamai medžiagos. Tam tikslui nuo 1922 m. rudens K. Binkis savo bute Maironio g. 19, o vėliau ir kitur pradėjo rengti literatūros sueigas – „paldieninkus“. Šitie bohemiški jaunų literatų kūrybos svarstymai ir pašnekesiai⁶, vykę ne tik pirmadieniais, bet ir kitomis dienomis, apaugo romantiškais atsiminimais ir beletrizuotais aprašymais, kurie gruboką kovą su romantizmo bei simbolizmo apraiškomis ir siūlymus kitaip įprasminti tikrovę vaizduoja kaip mažne visas avangardizmo teorijas išnarpliojusią žmonių disputus. Iš rusų, lenkų, vokiečių, prancūzų leidinių „paldieninkų“ lankytojai dar tik mokėsi meno naujovių. Didžiausią paklausą turėjo legaliais ir nelegaliais keliais gaunama tarybinė spauda. Susirinkimuose buvo susipažįstama ne vien su ekspresionizmu, futurizmu, dadaizmu, imazinizmu ir kitų triukšmingų kryptų teorija bei praktika, bet ir ieškoma sektinų pavyzdžių lietuvių tautosakoje, literatūros klasikų ir dabarties rašytojų, menininkų kūryboje. „Paldieninkų“ pastangos kuo tampriau tarp savęs susirišt ir bendra grandine žengti į meno ateitį“, – pažymėjo J. Petrėnas⁷.

K. Binkio vadovaujamas sambūris ėmė reikštis yrant Lietuvių meno kūrėjų draugijai, tačiau jis nesirengė jos pakeisti, papildyti ar varyti priešišką veiklą. Jis neišaugo į atskirą organizaciją kaip

¹ LTSR CVA, f. 402, ap. 6, b. 68, l. 1–2.

² LKLIR, f. 13–1794, l. 7. Šis laikraštis K. Binkį vadino tautiniu ekspresionistu.

³ Iš J. Petrėno atsiminimų. – LKLIR, f. 1–5969, l. 21.

⁴ LKLIR, f. 13–1794, l. 46.

⁵ Pasirodžius „Keturių vėjų“ pirmajam numeriui, K. Būga ironizavo: „Kodėl keturi, o ne devyni vėjai?“ –Šemerys S. Kazimieras Būga [rankr.]. – Knygos autoriaus išrašas.

⁶ J. Žg. [Žengė]. Kas buvo Keturių Vėjų paldieninkai. – Jaunoji Lietuva, 1939, Nr. 6–7, p. 377–384.

⁷ Keturi vėjai, 1924, Nr. 1, p. 64.

Amerikoje įkurtas proletarinių rašytojų futuristų būrelis¹, kurį padėjo sutelkti nuo 1923 m. kovo mėnesio laikraštįje *Русский голос* D. Burliuko redaguojamas puslapis „Literatūrinis ketvirtadienis“. Šis laikraštis pasiekdavo ir Kauną (vėliau D. Burliukas rašinėjo straipsnius dienraščiui *Эхо*).

Keičiantis „paldieninkų“ lankytojams, šiandien nebeįmanoma nustatyti, kiek buvo pastovių dalyvių, bandžusių vadintis broliais. „Keturių vėjų“ judėjimo simpatikas B. Melngailis, 1923 m. pabaigoje Rygoje skaitydamas paskaitą apie naująją lietuvių poeziją, pažymėjo, kad apie K. Binkį spiečiasi kai kurie literatai, iš jų „įžymesni Morkus, Juozas Tysliava, Žengė, Salys Šemerys ir kt.“² Galima suabejoti, kodėl taip iškeltas pirmajame *Keturių vėjų* numeryje nieko neišspausdinęs J. Žlabys-Žengė, bet tai tikriausiai neperdėta: spaudai buvo parengti eilėraščiai „Anykščių šilelis“ (vėlesnės poemos trumpas variantas) ir „Mergička“, kuriuos dar 1922 m. *Kario* redakcija perdavė J. Petrėnui³. Šis juos pametė kartu su kitais portfelyje nešiotais rankraščiais⁴. Taigi žurnalo organizavimo pradžia buvo nelinksma.

Dabar jau įmanoma detalai atkurti *Keturių vėjų* pirmojo numerio priešistorę. Ji susijusi su J. A. Herbačiausko veikla.

1923 m. rugpjūčio mėnesį atvykęs iš Lenkijos ir apsigyvenęs Laisvės alėjoje, privačiame „Kęstučio“ viešbutyje J. A. Herbačiauskas laukė pažadėtos vietos universitete ir vis prašinėjo valdžios atstovų kitokio darbo. Primiršto rašytojo dejonės paveikė Miunchene studijuojantį B. Sruogą, jo kvietėją į tėvynę, ir šis pasiuntė raginantį laišką Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto profesoriui V. Krėvei-Mickevičiui. „Kiek jis bus mokslui naudingas – aš nežinau, – rašė B. Sruoga apie J. A. Herbačiauską, – bet jisai savo pašėlusiu temperamentu, savo apsvaigimu [...] išjudins iš smegenų sukempėjimo Lietuvos visuomenę“⁵.

Kad susipažintų su lietuvių inteligentija ir atskleistų savo interesus, J. A. Herbačiauskas ėmė skaityti viešas paskaitas.

Rugsėjo 7-ąją Baltosios Gulbės (Rotušės) salėje būrys Kauno inteligentų klausėsi J. A. Herbačiausko paskaitos „Dvasia be vietos“. Temą pasiūlė K. Binkis, o J. Tysliava pripiešė reklamų, kurias išstatė visų Kauno knygynų vitrinose⁶. Publika buvo palankiai nusiteikusi prelegentui. Kol jis kalbėjo apie literatūros ir mitologijos demonizmą, kol įtikinėjo, kad A. Mickevičius buvęs tikras vėlių filosofas, visiems atrodė gražu, poetiška. Tačiau po kurio laiko susirinkusieji pradėjo žvalgytis vieni į kitus: paskaitininkas ėmė dėstyti „autentiškuosius vaidinimosi faktus“. Valdžios oficiozo reporteris šitaip atpasakojo J. A. Herbačiausko žodžius: „Kriminalinės aukos, ypač pasikorę, sukubizmas ir inkubizmas, kabala, astrologija, vampyrai, gimsta iš kunigų gaspadinių abortų, kas dažniausiai klebonijose atsitinką, visi vienuolynai, kuriuose viešpataująs demono garbinimas kaip askezos tragedija; diplomatų suerzinti kapai, kurių dvasios imą kelti maištą prieš gyvųjų kvailybę ir nedorybę ir padarysią galų gale tvarką; priemonės, kaip apsisaugoti nuo astralinių utėlių vampyrų dūrimu diciniais; seniai palaidoti nabašinkai, kurie atkasus rasti purvinais batais ir reikėję nudurti, kad nebesivaidintų... Susidarė vėl miš-maš, kad net koktu ir sarmata darėsi, jog tai kalba Lietuvos universiteto būsimasis lektorius.“ Su paskaitininku mėgino ginčytis J. Tumas, tačiau į jo kontrargumentą, kad mokslas nepripažįsta vaidinimosi faktų ir kad juos sisteminti – tiesiog šarlataniška, J. A. Herbačiauskas užsigavęs atrėžė: „Žmogui, kurs nieko neišmano, neatsakoma“. Tą repliką palydėjo homeriškas publikos juokas⁷.

¹ Русский голос, 1923, 23 августа.

² Rygos balsas, 1923, gruodžio 15.

³ Žr. atsakymą autoriui: Karys, 1922, Nr. 39, p. 471.

⁴ Iš 1980 sausio 5 pokalbio su J. Žlabiu.

⁵ LKLIR, f. 51–176.

⁶ Vienybė, 1962, balandžio 6.

⁷ Lietuva, 1923, rugsėjo 13.

Valstiečių liaudininkų sąjungos dienraštis *Lietuvos žinios* suteikė J. A. Herbačiauskui tribūną atsakyti į krikščionių demokratų rankose esančios *Lietuvos* priekaištus. Liaudininkams atsirado graži proga pažaisti antiklerikalinį žaidimą savo politinių priešininkų pykčiui. J. A. Herbačiauskas šmaikščiai atsikirto paskaitos recenzentui: „*Šventųjų žyvatuose* yra atspausdinta tūkstančiai dar baisesnių „stebuklų“, negu aš esmi užrašęs, o vienok kunigai tuos „žyvatus“ laiko ne už šantažą, o už rimtą bažnyčios mokslą. [...] Leista kunigėliams kvailinti „dūšeles“, tebūna ir man tai leista“¹. Tačiau *Lietuvos žinių* liberalams buvo nepatogu, kad J. A. Herbačiauskas imasi kritikuoti religijos dogmas, ir išbraukė jo žodžius: „O visi tie stebuklai su Panelėmis Švenčiausiomis, kuriuos taip gerbia katalikijos kunigai Tumai, ar ne šantažas? O galų gale ar moksliskai nurodyta V. Kristaus iš numirusių prisikėlimo paslaptis?“² Okultizmo apologiją jie paliko. Savo atsakyme J. A. Herbačiauskas rekomendavo J. Tumui susipažinti su naujaisiais kabalistų, magijos mokovų, demonologų veikalais.

Spalio 14 d. anuomet garsiuose Liaudies namuose J. A. Herbačiauskas skaitė dar griausmingesnę paskaitą „Pasaulio civilizacijos žlugimas“. *Lietuvos* dienraščio recenzentas Žb. (Just. Strimaitis) pasijuokė iš keistos paskaitininko laisvamanybės ir dvasinio atsinaujinimo šūkių: „Senąją pasaulio tvarką, religiją ir senuosius autoritetus reikia griauti, o jų vieton duoti naujus autoritetus ir naują religiją“³.

Valdžios oficiozo kritika J. A. Herbačiausko pavardę bematant išpopuliarino. To jis ir siekė. Liberalinės inteligentijos sluoksniuose jis rengėsi žymiai didesnei kultūros misijai negu paskaitos.

Dar 1923 m. rugsėjo vidury *Lietuvos* skaitytojų dėmesį atkreipė žinutė: „Netrukus pradės eiti naujas neperiodinis meno žurnalas *Grižulio ratai*. Laikraštį redaguos J. A. Herbačiauskas ir Juozas Tysliava“⁴. Įdomus atrodė pats redaktorių duetas: prisiekęs misticizmo bei okultizmo gynėjas ir prijaučiantis futurizmui jaunikaitis. Koks tai turėtų būti leidinys?

Žurnalo pavadinimas skambėjo romantiškai ir drauge jam netrūko rupaus liaudiško konkretumo. Įspūdingiausias žvaigždynas, kurio septynios šviesiausios žvaigždės primena vežimą, kėlė įvairiausių literatūrinių bei tautosakinių asociacijų. Nepavyko rasti bendravardžių žurnalų kaimyninėse literatūrose, bet visai galimas daiktas, kad jų būta. Prieš dvejus metus, 1921-aisiais, „Grižulio ratų“ antraštę ironizavo A. Vienuolis *Skaitymuose* išspausdintame feljetone „Redaktoriaus laimė“. Sunku nustatyti, iš kur tas vardas atkeliavo, tačiau neabejotina, kad jo pasirinkimui turėjo reikšmės J. A. Herbačiausko polinkis į astrologiją.

Medžiagą *Grižulio ratams* rinko J. Tysliava, tuo laiku dirbęs Lietuvos telegramų agentūroje „Elta“. Jo paprašytas, du eilėraščius žurnalui atnešė J. Žlabys-Žengė. Gana abejingo naujam leidiniui autoriaus akivaizdoje J. Tysliava pradėjo dailinti eilėraščių rašyseną. Reikėjo suprasti, kad jie tuojau keliaus į spaustuvę. J. Žlabiui atrodė, kad *Grižulio ratai* palaikys įsivyravusią literatūroje simbolizmo kryptį⁵.

Grižulio ratų sumanymu J. Tysliava sudomino ir savo bičiulį studentą Salį Šmerauską-Šemerį. Jį nusivedė pas J. A. Herbačiauską į viešbutį Laisvės alėjoje. Ten J. Tysliava deklamavo savo eilėraščius, o S. Šemerys perskaitė poemą „Mano milžino daina“, kurią parašė paveiktas V. Majakovskio kūrybos.

Tą maždaug 400–500 eilučių laisvos ritmikos, rimuotą kūrinį sudarė prologas, devynios dainos, prasidedančios žodžiais „Aš – milžinas, gigantas“, ir epilogas. Poemos herojus žingsniuoja kilometriniiais žingsniais kaip Guliveris, iškėlęs galvą virš debesų, vartydamas telefono stulpus. Jis gesina kulkosvaidžių ugnis ir tildo „goseres patrankų“ – neša naujoms valstybėms taiką. Šiame pasaulyje milžinui per ankšta. Priėjęs „beprotybės krantą“, jis išgeria acto esencijos ir nuplaukia į

¹ Lietuvos žinios, 1923, rugsėjo 16.

² MACBR, f. 54–863.

³ Lietuva, 1923, spalio 20.

⁴ Ten pat, 1923, rugsėjo 18; t. p. žr.: Эхо, 1923, 17 сентября.

⁵ Iš 1980 vasario 5 pokalbio su J. Žlabiu.

kosmosą. Dangaus skliautuose jis gėrisi aistriomis karalienėmis Elena, Kleopatra, Katerina. Bet jos nublinksta prieš Dievo motiną Mariją – ją tiesiog „seilės ryte ryja“. Išgirdęs dviprasmišką Marijos garbinimą, Jehova praplumpa keiksmiais ir galiūną kuriam neužtenka žemės mergų, išvaro iš dangaus. Hiperbolizuoto herojaus didybė išgaruoja su jo pagiriomis.

J. A. Herbačiauskas kvatodamas gyrė šventvagišką literato drąsą. „Mano milžino dainą“ S. Šemerys siūlė *Keturiems vėjams*, bet žurnalo redaktorius J. Petrėnas pasakė: „Nepatogu tokią „pochabščiną“ [blevyzgas] spausdinti“¹.

Rankraštiniuose S. Šemerio atsiminimuose teigiama, kad *Grižulio ratų* sumanymas kilęs apie 1925 metus, sutrikus *Keturių vėjų* leidybai, o iniciatorių grupei priklausę keturvėjininkai A. Rimydis, J. Žengė, J. Tysliava ir jis pats². Bet 1925 metais J. A. Herbačiauskas jau gyveno ne viešbutyje, o nuomojo butą Gedimino gatvėje, taigi „Mano milžino dainą“ S. Šemerys jam skaitė anksčiau. J. Žlabys-Žengė neprisimena, kad 1925 metais dar būtų buvusi svarstoma *Grižulio ratų* idėja. 1923 metais ji gimė ir buvo palaidota.

Grižulio ratais siekta aplenkti *Keturių vėjų* pirmąjį numerį. Negana to – žurnalo sumanytojas J. A. Herbačiauskas norėjo užkirsti kelią avangardizmui ir tapti jaunimo neoromantinio sąjūdžio lyderiu. Jis šaipėsi iš keturvėjininkų pretenzijų vadintis vieninteliais naujojo meno atstovais ir pateisino tik K. Binkį, kuris jam atrodė „labai artimas mūsų liaudies primityvams“³. Keturvėjininkai juokėsi iš J. A. Herbačiausko pažiūrų ir elgesio, tačiau kol nebuvo išryškėję esminių prieštaravimų, jį stengėsi patraukti į savo pusę kaip lietuviškojo modernizmo pirmtaką. *Gabiją* (1907) ir *Erškėčių vainiką* (1908) jie laikė *Keturių vėjų* prologu, o J. A. Herbačiauską norėjo turėti kaip naujosios krypties pranašą – šventąjį Joną⁴.

Suartinti priešingus poliūs – neoromantizmą ir avangardizmą – bandė J. Tysliava, geriausias J. A. Herbačiausko bičiulis. Į savo suredaguotą suvalkiečių poezijos antologiją *Sūduva* (1924) jis įdėjo du J. A. Herbačiausko eiliuotus kūrinius: „Radijo pasikalbėjimas su tėvyne“ ir fragmentą „Erdvės balsai“. Stipria veiksmo dinamika ir formos ekspresija jie nesiskyrė nuo keturvėjininkų eilių. Neatsitiktinai vienas aktyviausių *Keturių vėjų* sąjūdžio dalyvių A. Šimėnas anuo metu pabrėžė, kad J. A. Herbačiausko stilius – „puikiausias automobiliškai aeroplaniško moderniško pavyzdys“⁵. Ir vis dėlto į šiuolaikinės civilizacijos išjudintą kosmoso verpetą, nuo kurio keturvėjininkai plėšė paslapties skraistę, *Sūduvoje* išspausdintuose kūriniuose autorius įsuko šmėklas, vampyrus ir kitus savo pamėgtus mistinio pasaulio sutvėrimus.

Keturvėjininkai, pabandę prisidėti prie *Grižulio ratų* ir parodę kūrybinę iniciatyvą, sumaišė J. A. Herbačiauskui planus. Tai išryškėjo iš jo atviro laiško *Lietuvos žiniose* 1923 m. spalio 17 d. J. A. Herbačiauskas su įprastu jam aplombu pareiškė nieko bendra neturįs su *Grižulio ratų* redakcija ir neatsakęs už jos veiklą. Jis norėjęs sukurti meno leidinį, kuris sužadintų dabartinių baudžiauninkų sielose heroizmą, prabiltų savitai „egzotingos asmenybės balsu, o ne svetimo praskambėjusio, balon nuskendusio balso aidu“. Į vieną mišrainę sumaišęs krikščionybę ir laisvamanybę, futurizmą ir klasicizmą, dadaizmą ir viso pasaulio idiotizmą, J. A. Herbačiauskas apgailestavo per daug pasiklojęs apleista, menininkų aukų alkana Lietuvos meno dirva. Jis deklaravo meilę meno religijai ir priešišumą jo „sektantizmui“, smerkė trukdančius dirbti intrigantus. Užuoat nušvietęs padėti, J. A.

¹ Iš 1979 rugpjūčio 8 ir 1980 vasario 14 pokalbių su S. Šmerausku. Antrojo pasaulinio karo liepsnose kūriny sužuvo. Šios knygos autoriaus prašymu literatūros istorijos reikalui S. Šemerys atkūrė 240 poemos eilučių. Jų ištraukų skelbta kn.: *Žurnalistika-81*. – V., 1983, p. 120.

² Žr.: *Galinis V. Naujos kryptys lietuvių literatūroje*, p. 189.

³ *Studentas*, 1928, Nr. 5, p. 4.

⁴ Iš 1969 lapkričio 4 pokalbio su S. Šmerausku.

⁵ 7 meno dienos, 1929, Nr. 42, p. 8.

Herbačiauskas savo miglotais posakiais ją užtemdė.

Tačiau veikiai *Lietuvos žiniose* pasirodė santūrus J. Tysliavos atsakymas, kuris atskleidė pagrindinį prieštaravimą organizuojant *Grįžulio ratus*: „J. A. Herbačiauskas tarėsi su dviem ar trim literatais“, anaiptol neatstovaujančiais visam lietuvių meno pasauliui, ir tarp jų „atsirado pažiūrų į meną skirtumas“. Niekas žurnalo iš redaktoriaus nepaveržęs ir jokių intrigų nekėlęs. J. Tysliava buvęs tik J. A. Herbačiausko bendradarbis, o dabar, jam atsisakius žurnalą redaguoti, šiuo leidiniu nebesirūpinsias¹.

Dar aiškiau konflikto esmę atskleidė L. Gira anoniminėje *Vairo* apžvalgoje: J. A. Herbačiauskas buvo sumanęs leisti žurnalą kartu su „jauniausiujų“ būreliu – „paldieninkiečiais“². J. Tysliava ir jo pakviesti bendradarbiauti *Grįžulio ratuose* S. Šemerys bei J. Žengė 1923 m. pabaigoje iš tiesų uoliai lankėsi K. Binkio rengiamuose literatūriniuose pirmadieniuose. Šią grupę ir J. A. Herbačiauskas, ir daugumas kitų lietuvių rašytojų laikė sektantiška, žalinga nacionalinei kultūrai. Minėtoje apžvalgoje džiaugiamasi, kad prieš pusantrų metų išgarsintas *Keturių vėjų* žurnalas neišeina, o „mūsų ekspresionizmas, vos tik gimęs, jau laidojamas“. Tokie pareiškimai, be abejo, kurstė „paldieninkiečių“ priešiškamą literatūriniam „senimui“ ir ryžtą įrodyti savo jėgą.

Spalio 20 d. J. Petrėnas informavo būsimu leidiniu susidomėjusį B. Sruogą: „*Grįžulio ratai* (taip liepia rašyti ir Būga) iširo. Herbačiauskas išsiskyrė vienas. Bendrai jam, pasakysiu, nesiseka. Žodžiu, žmogus gailisi jau, kad važiuo į Lietuvą. Kiek aš suspėjau jį pažinti, man išrodo jis pats visame kame daugiausia kaltas. Per didelis mūsų mažutei Lietuvai originalas. Be to, ir nepažįsta vietos sąlygų. Su juo tarp Binkio ir kai kurių kitų išėjo ne visai malonus incidentas. Jo atbalsiai spaudoje turbūt jau pažįstami“³.

Kaip iširo *Grįžulio ratai*, po daugelio metų prisiminė J. Tysliava⁴. Kai kurios jo atsiminimų detalės netikslios, bet esmė atkurta įtikinamai ir vaizdingai. Pasirodo, J. Tysliava buvo pasirašęs *Grįžulio ratų* leidybos sutartį su Klaipėdos „Ryto“ bendrovės prezidentu J. Stiklorium, išleidusiu pirmąjį jo eilėraščių rinkinį. Kai medžiaga žurnalui jau buvo įpusėta ruošti ir A. Galdikas parengė viršelio projektą, K. Binkis ėmė priekaištauti, kad jie negalį išleisti *Keturių vėjų*, o J. Tysliava norįs su J. A. Herbačiausku *Grįžulio ratais* padangėmis važinėti. J. Petrėnas įrodinėjo, jog J. A. Herbačiauskas pridarysias ne mažiau nemalonumų negu su paskaita apie dvasią be vietos, ir patarė, metus jį, leisti *Keturis vėjus*. J. Tysliava sutiko su bičiulių nuomone. Tolesnį atsiminimų tekstą verta pacituoti ištisai:

– Gerai, Petrėnai, bet judu su Binkiu turėsite Herbačiauskui pranešti, kad vietoj *Grįžulio Ratų* bus leidžiami *Keturi Vėjai*. Iš savo pusės aš tuojau parašysiu Stikloriui į Klaipėdą, pranešdamas, kad mes pakeitėme žurnalo vardą...

Kai kitą dieną sutartu laiku pas mane atėjo Binkis su Petrėnu, Herbačiauskas jau laukė, nors dar ir nežinojo, kokią staigmeną mes, trys sąmokslininkai, jam buvome paruošę.

– Žinai, profesoriau, mes galų gale nutarėme leisti *Keturis Vėjus*, – diplomatiškai, bet gana kategoriškai pradėjo Kazys Binkis.

– Ką gi, matot, geriausia būtų, matot, kad kiekvienas iš mūsų galėtume leisti po laikraštį, – ne be sarkazmo atsiliepė Herbačiauskas.

– Kodėl ne, profesoriau, – įsiterpė Petrėnas, – Vydūnas jau seniai savo laikraštį leidžia.

Herbačiauskui tuojau buvo aišku, kad šio sąmokslu dalyvis esu ir aš, dar tik prieš porą dienų su juo taręsis apie *Grįžulio Ratų* žurnalo turinį ir t. t. To, matyt, nesitikėdamas Herbačiauskas staiga atsistojo, suėmė pirštų galais savo rankogalius ir, porą kartų pabraukęs atlapus, pažiūrėjo į mane pilnomis ašarų akimis, nė sudie nepasakęs, išėjo. Man kaip šeimininkui tai nebuvo malonu. Laimei, tai įvyko „Eltoje“, kurioje tada dirbau.

Grįžulio ratų idėjos žlugimas nuaidėjo ironiškais aidais. *Lietuvos feljetonistas* Srapna (slapyvardis) šaipėsi: „Jei nededa tavo raštų rimtesniosios, jaunųjų skoniui nepriaugusios redakcijos – tai sugalvok

¹ Lietuvos žinios, 1923, spalio 20.

² Vairas, 1923, Nr. 6, p. 22.

³ LKLIR, f. 53–830, l. 1.

⁴ Juozas Tysliava apie keturvėjininkus. – Vienybė, 1962, balandžio 6.

naują laikraštį, pvz., „Keturi siuvėjai“, kurie poezijai naujus rūbus naujomis madomis pasiūtų, arba „Girgždantys ratai“, kurie naują muziką poetams padūduotų ir įkvėpimo duotų“¹. 1924 metų *Kultuvė* kaip balandžio pirmosios pokštą pateikė anonsą: „J. A. Herbačiauskas skaitysiąs paskaitą apie literatūrą ir muilą, be to, antrąkart demonstruosiąs, kaip apvirto *Grįžulio ratai*“². Šio žurnalo nesėkmę satyrinis „Vilkolakio“ teatras panaudojo linksmam priežodžiui: „Kad jums Grįžulio ratai kely subyrėtų!“³

2

J. Tysliavai pakeitus kompaniją ir ištaisius pasirašytoje su J. Stikliorium sutartyje leidinio vardą, vietoj *Grįžulio ratų* Klaipėdos „Ryto“ bendrovės spaustuvei buvo atiduotas *Keturių vėjų* pirmasis numeris. Šiek tiek pinigų jam J. Petrėnas surinko už skelbimus⁴, o likusias išlaidas, matyt, padengė bendrovė, tikėdamasi geros žurnalo apyvartos.

Pirmąjį *Keturių vėjų* numerį suredagavo J. Petrėnas. Žurnalo iniciatorius K. Binkis paskelbė tik vieną straipsnį, šmaikščiu žodžiu linkintį sėkmės „paldieninkų“ broliams. Jis išspausdintas numerio pabaigoje, o turinyje nė nepažymėta autoriaus pavardė. J. Tysliavos žodžiais, „pačią didžiausią audrą sukėlusio pirmojo *Keturių vėjų* numerio atveju K. Binkis laikėsi gana pasyviai ir net nuošaliai. Nenuostabu, kad redaktoriui Juozui Petrėnui [...] reikėjo apie poros mėnesių laiko, kol jam pavyko įkalbėti Binkį parašyti „Laišką apie gegnes, spalius, vėjus, poeziją, poetus ir kitokius daiktus“, kuris savo turiniu yra greičiau „tėviškas“, bet šiaip jau, net publicistiniu požiūriu, gana silpnokas dalykas“⁵. J. Petrėnas teigia, kad „tuo metu Binkis susiraizgė Stolypino dvaro Kalnaberžio krūmuose“⁶, nors iš tikrųjų jis užpirko išparceliuoto dvaro centrą išėjus numeriui, 1924 m. pavasarį⁷.

Kodėl K. Binkis pasidarė gana abejingas žurnalui? Profesionalo kelią pasirinkusiam rašytojui bendradarbiauti tokiaame leidinyje, kuris negalėjo mokėti honoraro, buvo nuostolinga. 1923 m. poetas pasinėrė į vertimus: tapo pagrindiniu vertelgiškos „Niolos“ bendrovės vaikiškų knygų vertėju, apsiėmė šiai bendrovei sudaryti rusų-lietuvių kalbų žodyną⁸, „Эхо“ leidyklai rengė lietuviškas pasaulinės klasikos veikalų adaptacijas⁹, Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijai pateikė dvi A. Puškino „mažąsias dramas“, L. Girai sakė išvertęs Kalidasos „Šiakuntalą“ ir ėmėsis „Fausto“¹⁰. Kelias leidyklas vertimais ir originaliais rašiniais atakavo ir J. Petrėnas, bet jis sutiko būti *Keturių vėjų* redaktorium. Šalia materialinių išskaičiavimų K. Binkį šaldė tai, kad neseniai su „Niolos“ firmos ženklu Berlyne išspausdintame eilėraščių rinkinyje *100 pavasarių*, kurio neapmokėtą tiražą sulaukė leidėjai, poetas jau buvo išsakęs esmingiausius savo poezijos motyvus.

K. Binkis tvarkė literatūros skyrių 1923 m. sausio mėnesį pradėtame leisti socialdemokratinio jaunimo žurnale *NAUJOJI BANGA*¹¹, kurio teisėjo vienas numeris. Leidimą šiam atsimetusio nuo

¹ Lietuva, 1923, lapkričio 18.

² Kultuvė, 1924, balandžio 1.

³ Sutkus A. Vilkolakio teatras. – V., 1969, p. 145.

⁴ Pas *Keturių vėjų* žurnalo administratorę S. Jazbutytę-Petrėnienę A. Šimėnui teko matyti šio žurnalo pirmojo numerio egzempliorių su pažymėtomis skelbimų kainomis. – Iš 1979 gruodžio 4 pokalbio.

⁵ Vieniųbė, 1962, balandžio 6.

⁶ Ten pat, 1961, gruodžio 1. – Kalnaberžis – tikra forma: Kalnaberžė.

⁷ Rytas, 1924, gegužės 9.

⁸ LKLIR, f. 13–1795, – l. 42.

⁹ Эхо, 1923, 2 декабря.

¹⁰ Skaitymai, 1923, kn. 24, p. 177.

¹¹ Petrušis J. Ketvirtį amžiaus pažinau K. Binkį [rankr.] – LKLIR, f. 45–284, l. 16.

„aušrininkų“ jaunimo žurnalui išrūpino Vokietijoje tapybą ir architektūrą studijuojantis V. Švipas, savo profesoriaus abstrakcionizmo pradininko V. Kandinskio vilos formuotojas¹, ir perdavė redagavimą Lietuvos universiteto studentui P. Janeliūnui². Ideologiniuose žurnalo straipsniuose šis gabus literatas marksistiškai akcentavo meno sąsajas su materialinėmis gyvenimo sąlygomis, rodė menininkų priklausymą nuo buržuazijos, ragino juos drauge su darbininkais politiškai lavintis ir kovoti dėl ekonominio išsivadavimo. Pažymėjęs visuomenės kultūrinę socialinę krizę, P. Janeliūnas džiaugėsi, kad skaldomi sutrūniję estetikos pamatai:

Ekspresionizmas veržias į akademijas, muziejus... Paskutinių laikų naujosios meno srovės: futurizmas, kubizmas ir kt. galutinai susprogdino akademinio meno įstatymus. [...]

Juntame ateinant naują gadynę. Tik gyvieji numirėliai to nenujaučia. Toji gadynė bus socialistinė.

Raidėmis V. Š. pasirašytame straipsnyje V. Švipas, nenurodydamas šaltinio, kaip savus dėstė K. Edšmido (K. Schmidt) ekspresionizmo manifesto teiginius.

Į žurnalo literatūros skyrių K. Binkis ėmė telkti „paldieninkų“ dalyvius. Medžiagą padėjo organizuoti J. Tysliava. Jam S. Šemerys perdavė eilėrašį „Reliatybė“³, kurio strofa „Yr doros vainikas ir paleistuvybėj, / Yr gražumo dailė ir purvuos, / Rasis melo ir gražiausioje teisybėj, / O kai kas ir aromatą smarvėje suuos“ sukėlė klerikalų ir liaudininkų spaudos patyčias. J. Tysliava eilėraštyje „Pavasario agitatorius“ nelygiai sulaužytomis eilutėmis nuvertino atbundančios žemės romantiką ir kartu šaipėsi iš bažnytinės atributikos, užkabinėjo šventuosius. J. Petrėnas (P. Tarulis) nupiešė žurnalui antraštę ir išspausdino erotišką apsakymą „Marytė – jaunamartė“, kuriame panaudota drastiškų avangardistinės stilstikos priemonių. Pradedančiajam kritikui J. Griniui tai atrodė „jauno beletristo porno-grafiški-dekadentiški užrašai“. Ir kitus kūrinius jis vadino purvais ir kliedėjimais, išskyrus J. Petrulio eilėraščių ciklą⁴, į kurį pateko *Skaitymų* redaktoriaus L. Giros atmetas kūrinys⁵. Lietuvos žinių kritikui kaip tik ir užkliuvo L. Giros mėgintos taisyti eilutės⁶. Šiuos eilėraščius *Naujojoje bangoje* J. Petrulis norėjo paskelbti Cinaro slapyvardžiu, bet K. Binkis nesutiko. Jis nusistebėjo savo kraštiečio A. Jakubėno slapyvardžiu Kaušiškis. Praleidęs jo impresiją su parašu A. J., redakcijos atsakyme pradedančiajam literatui K. Binkis išdrožė: „Taisyklė: jei po rašiniu nesinori dėti pavardės, verčiau jo visai nespausdinti.“

Įdomu, kad jis nepublikavo gautų A. Rimydzio eilėraščių. „Sveikintinas Draugo užsimojimas, tik formos atžvilgiu reiktų dar kiek padirbėti. Eiles pasiliekam atsargai“, – rašė K. Binkis autoriui⁷. A. Rimydis 1922 m. debiutavo *Žiezirboje* santrumpa A. R-dis pasirašytu ketureiliu⁸, tris jo eilėraščius jau buvo išspausdinęs *Krašto balsas*⁹, o atsiųstas su pesimistišku prierišu eiles atmetęs *Trimitas*¹⁰. K. Binkis, sprendžiant iš jo laiško, pajuto avangardistines autoriaus potencialias.

KETURIŲ VĖJŲ PIRMASIS NUMERIS, didelio formato 65 puslapių iliustruotas spaudinys su

¹ Keturi vėjai, 1926, Nr. 3, p. 14.

² LTSR CVA, f. 402, ap. 6, b. 77, l. 1–3.

³ Iš 1979 rugpjūčio 8 pokalbio su S. Šmerausku.

⁴ Ateitis, 1923, Nr. 2, p. 118.

⁵ Žr.: LB, p. 210.

⁶ *Santakiškis*. „Naująją Bangą“ paskaičius. – Lietuvos žinios, 1923, sausio 29.

⁷ Naujoji banga, 1923, Nr. 1, p. 32.

⁸ Žiezirba, 1922, Nr. 3, p. 3.

⁹ *Rimydis* A. Rudens pasaka. – Krašto balsas, 1922, lapkričio 3.

¹⁰ „Nebūk, draugas, toks pesimistas; taip blogai nemanome pasielgti su sveiko eilutėmis, kaip spėji, kadangi kai kurios jų visai pakenčiamos. Mėgink daigiau“. – Trimitas, 1922, Nr. 10, p. 32.

nejprastos išvaizdos viršeliu, žadėtas išleisti Naujųjų metų išvakarėse¹, pasirodė 1924 m. sausio mėnesį. Ši data pažymėta ir tituliniam puslapyje. Tai, kad *Keturi vėjai* eis neperiodiškai, informuota tik *Krivulės* reklamoje². Tenai išvardyta dešimt žurnalo bendradarbių. Tiek jų ir tebuvo. Ne visų indėlis vienodai reikšmingas ir gausus. Išsiaiškinus vertimų priklausomumą, galima konstatuoti, kad stropiausiai pasidarbavo J. Petrėnas ir S. Šemerys, užpildydami du trečdalius numerio – po 21 puslapį.

Nekartojant to, ką apie „Keturių vėjų“ sąjūdį pasakė kiti tarybiniai lietuvių literatūros tyrinėtojai, telieka susitelkti į mažiau liestus klausimus – kūrinių genezę, autorystę, žurnalo leidybą, jo visuomeninę recepciją (*Keturi vėjai* kaip joks kitas ano meto literatūrinis leidinys svarbus dėl savo poveikio tolesnei lietuvių literatūros raidai) – ar įsiterpti ten, kur esama spragų.

Keturi vėjai prasideda manifestu „Žengte marš!“, kuriame išdėstyti žurnalo siekimai, nurodyti jo draugai ir priešai. Šį dokumentą parengė J. Petrėnas, naudodamasis žurnalo *Лето* programa – tai rodo ne vien panašios mintys, bet ir panašios paantraštės. Po to manifestas buvo kolektyviai nagrinėjamas ir taisomas³. Sunku įsivaizduoti, kad, dedant leidiniui teorinius pamatus, nebūtų įsijungęs K. Binkis⁴. Jo ir kitų bendradarbių indėlių galėjo labiau konkretizuoti J. Petrėno atsiminimai, tačiau žurnalo redaktorius per ilgai atidėliojo jų rašymą⁵.

Metaforiškai lakūs ir šmaikštūs *Keturių vėjų* manifesto teiginiai daug kartų gvildinti mokslo leidiniuose, populiariuose straipsniuose ir mokyklų vadovėliuose, tad pakaks priminti pagrindines tezes. Keturvėjininkai pajudino apkerpėjusius „senelius“ – vyresniosios kartos rašytojus ir paskelbė nesutaikomą kovą tautiniam romantizmui, simbolizmui ir estetizmui, įgrisusiems poetiniams kanonams, miesčioniškam skoniui, visam Lietuvos kultūrinio gyvenimo siaurumui. Paneigę pasitikėjimą įkvėpimu, save jie vadino žodžio darbininkais, kuriems „liaudies kūrinių primitingas prastumas“ padės ugdyti ateities meną. „Štai ir dabar leidžiam seniai pribrendusį, taip pribrendusį, kad sprogtinai jis lekia, laikraštį. Čia bus ne galutino ir neklaidingo tobulumo pavyzdžiai, bet tik praeito kelio biržės“. Žurnalas kito ir įvairėjo, tačiau jo linkmė iš esmės atitiko programinius postulatus.

Viena grandine mėginančių rikiuotis keturvėjininkų bendruosius grožinės kūrybos bruožus ir individualius požymius rodo gal ir paviršutiniškas, bet šiuo atveju nepakeičiamas lyginimo matas – kūrinių motyvai; jų kaita ryškiausiai atspindi idėjinę žurnalo raidą.

Trokštantys išlieti savo energiją jauni žmonės pirmajame numeryje garbina judėjimą, skelbia iššūkį senatvei ir juokiasi iš mirties. Šiuos motyvus poezijoje savičiausiai išreiškia J. Tysliava ir P. Morkus. Jų kūriniai itin artimi žurnalui savo dinamizmu.

Veržliais asonansiniais ketureiliais J. Tysliava sukūrė apibendrintą prabėgančio it garvežys gyvenimo paveikslą. Šio eilėraščio naujoves gerai pajuto V. Bičiūnas. Analizuodamas „Žemės garvežį“, jis rašė: „Čia tau futuristiniai rifmos, kuriose teatsiliepia ne paskutiniai, bet priešpaskutiniai skiemens: „švilpia“–„kilpų“, „džimi“–„negimė“, o kartais niekas neatsiliepia. Rasi čion „mielų akmenu“ ir „degančių liktarnų“ ir kitokių banaliukų. [...] Jausti ir mintis, ir vaizdo bendrumo prasmė. Tik visa sulamdyta, sukveizota. Štai it Marko Šagalos paveiksluose „dangaus karvės“ lekia, ten vėl

¹ Lietuva, Lietuvos žinios, 1923, gruodžio 20.

² *Krivulė*, 1924, Nr 1, virš. p. 3.

³ „Manifestą „Žengte marš!“ parašė berods vienas Petrėnas, mes tik kai ką pataisėme, patikslinome“, – prisiminė S. Šmerauskas 1969 liepos 26. „Manifesto apmatus parašė J. Petrėnas. Po to jį visi daug kartų taisėme, redagavome“, – patvirtino A. Šimėnas 1969 rugpjūčio 27.

⁴ „Pirmo numerio įžanginį straipsnį rašė Petrėnas ir Binkis, vienaskaitą papildydami. Įmantresni ir drastiškesni posakiai (apie karvės maurojimą ir pan.) priklauso Petrėnui“, – teigė J. Žlabys 1971 kovo 28.

⁵ Iš 1983 kovo 13 pokalbio su I. Petrėnaite-Budnikiene. 1975 sausio 8 laiške S. ir R. Samulevičiams J. Petrėnas prisipažino: „Kas tada dėjos ir kaip viskas klostėsi, jau sunku šiandien atstatyti. Ypatingai jeigu reikiava dovautis tik senais pageltusiais popieriukais. Pasakotojai irgi ne visiausiai atsimena. Mano didžiausias noras parašyti kaip tik iš anų laikų atsiminimus. Bet šiandien dar jaučiu, jog nebaigiau kitų darbų...“ – Knygos autoriaus išrašas.

ekspresionistingasai žabalumas: „Saulę matom ir nematom“¹.

Dar neatitolusiame nuo simbolizmo eilėraštyje „Rudenio radiograma“ rimtą turinį J. Tysliava perteikė trumpų eilučių skambesiu. Jauną literatą T. Tilvytį šis „visiškai kito tipo eilėraštis“ pašuirpino „kaip gedulingas Šopeno maršas, deja, sukėliąs ne gailėstį, o tarytum protestą visokiai mirčiai“. „Šiuo eilėraščiu Juozas Tysliava padarė tokį šuolį, kad aš apstulbau; jis man supainiojo visas kortas, – rašo T. Tilvytis atsiminimuose. – Po švelniausios lyrikos apie gėles, mylimąją ir motiną jis smogė tokia ekspresija, tokia simfonija, kad aš nesusigaudydamas visiškai mečiau ilguosius ciklus apie saulę ir žvaigždes ir uždariau savo dainų skrynelę. Nusivylęs savo talentu, aš išėjau ieškoti kitų mūzų...“²

Ir vis dėlto nebus perdėta pasakius, kad greta K. Binkio bene pajėgiausias keturvėjininkų poetas *Keturiuose vėjuose* tiek pat mažai teatsiskleidė, kiek ir jo mokytojas. Vėlesniuose numeriuose J. Tysliava ne tik nebendradarbiavo, bet ir nesidomėjo, kaip atrodo pats žurnalas ir kas jį redaguoja³.

P. Morkus dviejuose tradicinės sandaros eilėraščiuose gėrėjosi kaimo pabalδος ir mergišiaus šėliojimais. Šis nespėjęs susiformuoti poetas buvo vienas iš tų žurnalo autorių, kurie skatino lietuvių literatūroje atpalaiduoti instinktus. Patekęs į keturvėjininkų tarpą su K. Binkio protekcija, P. Morkus vis neprirengė išleisti savo eilėraščių rinkinuko *Mostai*⁴.

Pasakojamosios kalbos intonacijomis, sustiprintomis ekspresyviu verlibru ir sinkopij, Butkų Juzė, A. Šimėnas ir A. Rim-ydis savo eiliuotuose kūriniuose kovojo už gyvenimo aktyvumą. A. Šimėnas eilėraštyje „Laidotuvės“ ir A. Rimydis laisvomis eilėmis sumestose protokoliškoje poemėlėje stengėsi skaitytojams sukelti šleikštulį natūralistiniais lavonų vaizdiniais. Butkų Juzė vėl atkreipė į save dėmesį, prikibdamas prie Kristaus ir „rėksnės Magdalenos“. Keturvėjininkai vieni iš pirmųjų Lietuvoje suprato, kad kritika tuo didesnę reklamą daro autoriui, kuo stipriau jį pliekia. Ko kito, jeigu ne jų patyčių, galėjo susilaukti V. Bičiūnas, rimtai apkaltinęs minėtus literatus nemokėjimu eiliuoti, šiurpiu pesimizmu, šaltu abejingumu, baimės atrofija?⁵

Antiklerikališkai nusistatęs A. Šimėnas ragino kurti laimę sunkiu darbu; jo eilėraštis „Plytos“ priartėjo prie proletarinės poezijos. Tai ne atsitiktinis reiškinys jo kūryboje: jaunas autorius jau buvo parengęs kovingų eilių rinkinį „Lokomotyvai“, kurį J. Petrėnas 1923 m. vasarą ar rudenį bandė išleisti Berlyne⁶. Nedidelė šių kūrinių dalis išspausdinta eserinėje spaudoje – *Rytojuje, Drauge, Naujojoje Lietuvoje, Aušrinėje* (ciklas „Golgota“ – grynai keturvėjiškas!)⁷

Ekspresionistinei literatūros kryptčiai pirmajame *Keturių vėjų* numeryje priskirtini atnaujinusio studijas Lietuvos universitete – įstojusio į filologijos skyrių S. Šemerio kūriniai. Žurnalo pradžioje išspausdinta trijų dalių baladė (skaičius VIII – korektūros klaida) šokiravo ištiktukų, karo lauko komandų ir šūkių pertekliumi, turinčiu sužadinti tikrą, ne butaforinį kautynių įspūdį. Pasipiktinęs mišraine, kuria keturvėjininkai buvo labai patenkinti, B. Sruoga aiškino, kad teorinis tokių eilėraščių principas yra visai geras, bet jis neteisingai suprstas ir dar neteisingiau panaudotas⁸.

Šis trankus kūrinys gimė romantiškais aplinkybėmis – 1920 metų vasarą pasiklausius Varšuvos konservatorijos profesoriaus I. Prielgausko skambinamo F. Šopeno „Karo maršo“ („man iš galvos nėjo to kūrinio motyvai. „Tram ta tam! Tram ta tam!“ Tą naktį buvo sukurta mano „Baladė“ apie Pirmąjį

¹ Gairės, 1924, Nr. 1, p. 66.

² *Tilvytis T.* Grįžęs į gimtinę pelenais [rankr.]. – LTSR CVLMA, f. 153, ap. 1, b. 91, l. 44.

³ Savo atsiminimuose J. Tysliava rašo: „O kai jau vėl Kazio Binkio redaguojami [?!] *Keturi Vėjai* pradėjo eiti (iš viso dar trys numeriai), jie, kaip ir *Pranašas*, buvo tik „keturių lapų“ [?!]. – Vienybė, 1962, balandžio 6.

⁴ Iš J. Petrėno atsiminimų. – LKLIR, f. 1–5969, l. 22.

⁵ Gairės, 1924, Nr. 1, p. 67.

⁶ Iš 1979 gruodžio 4 pokalbio su A. Šimėnu.

⁷ *Aušrinė*, 1923, Nr. 1, p. 1.

⁸ Gairės, 1924, Nr. 2, p. 104.

pasaulinį karą”¹. Meninės išraiškos priemonių internacionalinės tematikos kūriniai autorius ieškojęs lietuvių tautosakoje².

J. Petrėno užsakymu S. Šemerys parašė „Mirties mirtį“. Mūsų literatūros moksle ji laikoma prozos kūrinium, nors tai pirmoji ir bene vienintelė lietuvių literatūroje ekspresionistinė drama. Ji parašyta lyg ir proziniu tekstu: veikėjų replikos eina viena po kitos toje pačioje eilutėje, tik scenos atskirtos paantraštėmis. Žurnalo *Лет* pirmajame numeryje išspausdintas panašios struktūros vertimas iš vokiečių kalbos – K. Vitfogelio (K. Witfogel) 7 telefoninių pašnekesių tragedija. S. Šemerį paveikusi vokiečių kairiojo sparno ekspresionisto L. Rubinerio (L. Rubiner) dramaturgija³. Šis kūrinys pratęsė „Baladės“ tematiką, išryškindamas autoriaus antimilitarizmą: nusiaubusi visą pasaulį, žūsta pati mirtis. V. Bičiūnas nesistengė aiškintis keistų alegorijų (Mirtis, Maras, Sifilis ir kt.) idėjinės prasmės ir kūrinio naujumo, bet įsileido j subjektyvią naujadarų analizę ir veltui iš S. Šemerio eksperimento laukė realistiniam menui būdingos įtaigos⁴.

S. Šemerys per trumpą laiką spėjo išbandyti visus pagrindinius ekspresionizmo žanrus: poeziją, prozą, dramaturgiją, eseistiką. Jis parengė Escecha slapyvardžiu (*Sch*, vokiečių Š, – pirmoji S. Šmerauskio pavardės raidė) pasirašytą kompiliaciją „Apie naujus daiktus“, kuriai medžiagą iš Berlyne I. Erenburgo redaguojamo žurnalo *Вещь* parinko J. Petrėnas. Straipsnyje aptarti tokie „naujojo meno“ principai, kaip darbas, aiškumas, organizacija, pabrėžta konstruktyvizmo reikšmė, priklausoma nuo industrijos lygio, būtinumas ne tik griauti, bet ir kurti, iškelti futurizmo ir kubizmo nuopelnai, pažerta minčių apie internacionalizmo pranašumus, informuota apie pasaulinius kairiųjų menininkų kongresus.

Iš vokiško almanacho S. Šemerys išvertė dadaizmo pradininko T. Caros (Tzara) minčių, iš rusų kalbos – čiliečių ultraistinės (kitaip dar vadinamos kreacionistine) poezijos atstovo V. Huidobro (V. Huidobro) du eilėraščius, o iš lenkų kalbos – tenykštės avangardistų grupės vadovo ir teoretiko, *Zwrotnica* (*Iešmas*) žurnalo redaktorius T. Peiperio straipsnio ištrauką apie ultraistinę meno kryptį, pasireiškusią ispaniškai kalbančiuose kraštuose. Savo literatūrine pavarde S. Šemerys pasirašė V. Majakovskio eilėraščio „Broliai rašytojai!“ vertimą – pirmąjį bandymą perteikti jo poeziją lietuvių kalba. Šis vertimas T. Tilvyčiui „atvėrė naujus galimumus ir parodė žurnalo bei keturvėjininkų kilmę“⁵. Pirmąjį žurnalo numerį su dedikacija „Brangiam draugui ir mokytojui Vladimirui Majakovskiiui“, kurį pasirašė „Keturių vėjų“ brolijos dalyviai, J. Petrėnas pasiuntė į Maskvą⁶.

Žurnale J. Švaistas sukompiliavo rašinį iš žurnalo *Лет* pirmajame numeryje išspausdinto G. Vinokuro straipsnio „Futuristai – kalbos statytojai“, J. Švaistas buvo „Keturių vėjų“ pakeleivis, bet futurizmo ir ekspresionizmo pamokos turėjo didelę įtaką jo prozos stilistikai.

Kaip matome, keturvėjininkai pateikė platų ir įvairų avangardistinio meno vaizdą, kuriame žurnalo autorių ieškojimai įgijo savitą prasmę.

Jaunus lietuvių literatus taip staigiai užgriuvo gausūs pasaulinio meno naujovių klodai, kad nebuvo kada jų patyrinėti, kritiškai įvertinti, net išrūšiuoti. Tai, ką gavo, jie skubėjo perduoti kitiems. Ryškiausias pavyzdys – P. Tarulio literatūrinė publicistika *Nuovakarių skiauterys*. Autorius pademonstravo sugebėjimą parašyti intriguojantį kūrinį „iš nieko“. Čia dairomasi į pasaulį iš provincialios Kauno Viešosios aikštės lyg ir be jokio tikslo, pasitelkus laikraščių skiautes, kino filmų afišas, istorijos reminiscencijas, vaizduotę. Tarytum rusų „ničevokas“ P. Tarulis stengėsi išaukštinti žodį

¹ Šemerys S. Ignas Prialgaukas. – Išrašas iš autoriaus rankraščio.

² Šemerys S. Atsiminimai. – Išrašas iš autoriaus rankraščio.

³ Iš 1969 liepos 26 pokalbio su S. Šmerausku.

⁴ Gairės, 1924, Nr. 1, p. 72–73.

⁵ T. Tilvyčio atsakymai į anketą [rankr.]. – LTSR CVLMA, f. 153, ap. 1, b. 90, l. 52.

⁶ Šimėnas A. VI. Majakovskij. – 7 meno dienos, 1930, Nr. 55, p. 12.

ir paneigti prasmę: „žodžiams artimas chaosas! Ten jų gimtinei! Ir iš ten sena prasmės ranka juos išgraibo! [...] Tačiau džiugu, kada žodis išsprunka iš pasenusių prasmės riešukučių ir laisvas pats sau spindi, skamba ir aplinkui skrieja!”

Su žodžiais savo rašinyje P. Tarulis eksperimentavo kaip joks kitas lietuvių rašytojas: ryškino juos skirtingais šriftais, skiemeno ir retino raides, naudojo įvairias grafines priemones – reklamą, diagramą, scheminį piešinį, išskaičiavimus. Vizualinių įmantrybių pasimokyta iš M. Kaulio kūrinių *Леф* žurnalo antrajame numeryje ir kitų publikacijų. Poskyris „Žodžių Žvėrynas“ („Aparatai preparatai ratai / Dalbos gungos kuokos buožės / ir buržujai...“) labiau palaidas negu V. Kamenskio „Žonglierius“ („Зрапа–амба / Шар–шор–шур–шир“)¹. „Jokios prasmės ir jokios sentencijos! Tai šių žodžių linksmas tikslas. Laisvi ir nežaboti. Piliesčiai, vėpsokit!“

Nepaisant P. Tarulio pastangų atriboti žodį nuo jo turinio, šiame bene labiausiai sujauktame ir neaiškiaame lietuvių literatūros kūrinyje V. Galinis ir J. Žekaitė užčiuopė pažangias idėjines autoriaus pozicijas: čia vis dėlto jaučiama gyvenamojo meto atmosfera, stipriai išreikštos antimiesčioniškos ir antikapitalistinės nuotaikos, pritariama revoliuciniams visuomenės perversmams².

„Keturi vėjai“ atsigręžė į liaudies kūrybą. Tai išskirtinis reiškinys pasauliniame avangardizmo fone: maksimalių naujovių ieškotojai priešinosi viskam, kas siejosi su praeitimi. J. Petrėnas aiškino: „Mes tyrinėjom dainas, pasakas, o ypatingai mįsles, kuriose briliantais žibėjo žmonių taiklusis žodis“³. *Keturių vėjų* pirmajame numeryje įdėti „žodžio meno gaminiai“ – mįslės stebina netikėta žodžių daryba, garsiniais efektais ir riebiomis dviprasmybėmis, kuriomis labiausiai pasipiktino *Ryto* recenzentas⁴.

Kodėl tie jaunuoliai buvo linkę blevyzgas kelti į meno rangą?

„Paldieninkai“ daug ko mokė, tik ne delikataus elgesio. Jų lankytojai raitėsi iš juoko, klausydamiesi Kajetono Aleknavičiaus keturpėdžiais chorėjais svaidomų K. Binkio ir J. Petrėno eiliuotų „pochabščinų“, kurių patys autoriai neužrašinėjo ir kitiems nepatarė užrašinėti. Ir vis dėlto toje aplinkoje ilgainiui atsirado pornografinių tekstų, tarp jų nesveiką susidomėjimą sukėlusį vieno jauniausių keturvėjininkų „poema“. Tautosakoje aptinkami obsceniški dalykai buvo ir rimtai nagrinėjami. Populiari jų tarpe buvo smulkioji tautosaka, tad kolektyviai surinktų mįslių puslapį publikai padirginti J. Petrėnas paruošė nesunkiai. Mįslės žurnale pateiktos ir kaip tautosakos iliustracija, ir kaip studijuotinas objektas. Šitai suprantant aiškesni tampa kai kurie vėlesnės keturvėjininkų poezijos motyvai.

Žurnale kritiškai įvertintas K. Binkio indėlis į naujausiąją lietuvių poeziją: P. Janeliūnas pirmasis ir vienintelis recenzavo skaitytojų nepasiekusį eilėraščių rinkinį *100 pavasarių* (1923). Recenzijoje K. Binkis pavadintas revoliuciniu poetu futuristu ir visiškai nesiejamas su ekspresionizmu, apie kurį P. Janeliūnas, kaip matėme, turėjo nuovoką. Pavyzdžiais parodęs V. Majakovskio sekimus K. Binkio kūryboje, kritikas vaizdingai apibendrino, kad „mūsų futuristus treniravo rusų futuristai“. Jis gėrėjosi pakitusia poeto pasaulėjauta, jo antiestetizmu ir įžvalgiai pastebėjo nuosprūdžius į „pasenusį romantizmą“. Kaip įdomius kalbos reiškinius kritikas iškėlė „paldieninkams“ rašytus kūrinius „Augnelijų ariją“ ir „Poetų maršą“.

V. Majakovskis visiems keturvėjininkams buvo gyvas stabas. Jį tiesiog fetišizavo A. Rimydis, nešiodamas margą rusvų atspalvių šaliką su apskrudusiomis skylutėmis („Tai, egi, Majakovskio salė! [...] paties Majakovskio išdeginta rūkant cigaretes!“ – aiškino jaunas literatas bičiuliams). Bene P.

¹ *Леф*, 1923, № 1, c. 45.

² *Galinis V.* Naujos kryptys lietuvių literatūroje, p. 231–232; *Žekaitė J.* Impresionizmas ir ekspresionizmas lietuvių prozoje. – LK 14, p. 85–88.

³ Iš J. Petrėno atsiminimų. – LKLIR, f. 1–5969, l. 6.

⁴ X. X. „Keturi vėjai“. – Rytas, 1924, vasario 16.

Morkus pirmasis pavadino K. Binkį lietuviškuoju Majakovskiu¹. Tačiau P. Janeliūno mesta keturvėjininkų ir K. Binkio kaip rusų futurizmo mokinių charakteristika pernelyg susiaurino, taigi ir sumenkino, jų mokyklą. P. Janeliūno straipsnį J. Petrėnas paskelbė žurnale „negailestingo chirurgo nuotaikos apimtas“, nepaisydamas žinomų savo nuostabaus bičiulio ambicijų. K. Binkis „liko korektiškas, nors ankstyvesniųjų šiltų santykių jau nebuvo“².

Pirmieji žurnalą aptarė Lietuvių rašytojų ir žurnalistų sąjungos nariai vasario 7 d. pasikalbėjime³. Kovo 14 d. „Vilkolakio“ klube buvo surengta vieša paskaita „Keturi vėjai ir ekspresionizmas“⁴. Prelegentas V. Bičiūnas suintrigavo klausytojus pranešimu, kurio pagrindą sudarė „Gairėms“ parengtas straipsnis⁵. Po to buvo perskaitytas *Gairių* redakcijai atsiųstas P. K. (B. Sruogos) straipsnis apie „Keturis vėjus“. Iki 12 val. nakties virė tokie debatai, kokių Lietuvoje dar nebuvo: A. Sutkus sveikino ekspresionistų judėjimą, J. A. Herbačiauskas keturvėjininkų raštus vadino šiukšlėmis, kurias sudegins dangaus ugnis, J. Petrėnas gynė eksperimentus, žadančius gerą kūrybos derlių⁶.

Skaitydamas „Vilkolakio“ klube uždaras paskaitas apie meną ir dalyvaudamas diskusijose, J. A. Herbačiauskas ir toliau kritikavo *Keturis vėjus*. Kovo 25 d. jis susirėmė su žurnalo štabu – J. Petrėnu, J. Tysliava, A. Rimydziumi. J. A. Herbačiauskas neigė keturvėjininkų kūrybos meniškumą, sakydamas, kad ji tėra „blogiausias svetimų futuristinių kūrinių pamėgdžiojimas“. Joje nėra „nieko savito ir artimo lietuvių dvasiai, ir apskritai tai esąs beprasmis, beformis ir amoralis blevyzgojimas“. Buvo laukiama, kad keturvėjininkai atsikirs J. A. Herbačiauskui ir viešai išdėstys savo pažiūras, bet tie vyrai, „Klaipėdos žinių“ korespondento žodžiais, „po paskaitos nieko kito nesurado, kaip demonstratyviai pabėgti iš salės“. J. Petrėnas tepaaiškino, kad jie stovį tarp futuristų ir ekspresionistų ir kad save aiškiau parodysią kituose leidiniuose⁷.

Po viso to balandžio 8-ąją lyg niekuo dėtas J. A. Herbačiauskas su keturvėjininkais dalyvavo Lietuvos universitete „Kultūros“ būrelio surengtame literatūros vakare. Ten jis pirmumo teise skaitė dramos Klaipėdos klausimu ištrauką, kurios veikėjai buvo pavadinti prostitutijos srities terminais⁸. *Lietuvos žinių* apžvalgininkas pastebėjo, kad „šis kūrinys išėjo silpnutis, bet tvirtas necenzūriniais išsireiškimais, kurių čia minėti trūksta drąsos“⁹.

Vakaro metu J. Petrėnas po savo paskaitos apie „naująjį meną“ ir jo uždavinius susikivirčio su V. Bičiūnu. Šis atsikeršijo *Keturių vėjų* redaktoriui provokuojančiu straipsniu „Literatinis „komsomolas“: jame tvirtino pranešėją teigus, kad keturvėjininkai atstovaują socialistiniam menui ir socialistinei kultūrai ir kad jų uždavinys – „auklėti naują žmogų – socialistinės valstybės pilietį“¹⁰. J. Petrėnas atitaisė iškraipytas jo mintis: šitaip jis apibūdinęs žurnalo *Летф* futuristus. Tačiau nekyla abejonių, kad J. Petrėnas simpatizavo ne tik *Летф* kūrybiniais ieškojimams, bet ir ideologinei linkmei. Savo atsakyme jis gynė V. Majakovskį nuo šmeižikiškų V. Bičiūno kaltinimų taikstymusi carizmui, iškeldamas poemos „Karas ir pasaulis“ antimilitarizmą. J. Petrėnas dar kartą pabrėžė, kad *Keturi vėjai* nėra nei futuristų, nei ekspresionistų organas ir kad žurnalo autoriai trokšta „kurti šiai epochai atitinkamus kūrinius“¹¹.

¹ J. Žlabio atsiminimai apie V. Majakovskio įtaką Lietuvoje. – Išrašas iš autoriaus rankraščio.

² Iš J. Petrėno atsiminimų. – LKLIR, f. 1–5969, l. 14.

³ Lietuva, 1924, vasario 8.

⁴ Ten pat, kovo 13.

⁵ Žr.: P. J. „Keturius Vėjus“ ir ekspresionizmą stabas ištiko. – Ten pat, balandžio 12.

⁶ Эхо, 1924, 22 марта.

⁷ Klaipėdos žinios, 1924, kovo 29.

⁸ Lietuva, 1924, balandžio 12.

⁹ Lietuvos žinios, 1924, balandžio 12.

¹⁰ Klaipėdos žinios, 1924, balandžio 20.

¹¹ Ten pat, gegužės 8.

E. Škliaras ir V. Gustainis oficiozo *Lietuva* skaitytojus dar 1922 m. supažindino su ekspresionizmu¹. Išėjęs *Keturių vėjų* pirmajam numeriui, nutraukęs Heidelberge ir Paryžiuje įpusėtas filosofijos ir sociologijos studijas ir pradėjęs Kaune verstis žurnalistika V. Gustainis² išspausdino straipsnį „Primitingumas ir mašinizmas nėra kultūros žmonių menas!“ Straipsnio autorius miglotai kartojo savo profesorių mintis (dėl painių samprotavimų žurnalistų sluoksniuose jam greitai prilipo „kaimiško filosofo“ pravardė)³, paskelbdamas išvadą, kad ekspresionizmas ir futurizmas siekia „nuneigti meno vertybes, jas sumaišyti, žmonių galvose sukelti absoliutinio vertybių reliatyvizmo chaosą, užginčyti individualią žmogaus reikšmę, išgriauti tradicijas, kad ant tų griuvėsių galėtų atsistoti kolektyvės visuomenės nauja tvarka – socialistinė ir komunistinė ne tik medžiaginiuose žmonių santykiuose, bet ir dvasios reikaluose“⁴.

Tautininkų ideologas I. Tamošaitis (I. Didžiulis) keturvėjininkus išvadino rusų futurizmo kopijuotojais, kurie „nori griauti dogmas, kurstyti žmogaus psichiką ir stumti ją tyčiotis iš visokeriopų kanonų ir absoliutinių vertybių, arba, su Majakovskiu betariant, dinamitu išsprogdinti visa, kas sena“⁵. *Ryto* kritikas X. X. piktinosi, kad „žurnale eina vieno rašytojo su kitu lenktynės, kuris bjauriau apibjauros grožį, kuris gyvenimo atmatas gudriau išaukštins ir jas savo sielos tūriu pavers, – šit kur dykavidurių arbūzų pasididžiavimas“⁶. „Ateities“ recenzentui *Keturių vėjų* kompanija atrodė kaip „mieste sužvėrėjęs girtas proletariatas“, norįs „perlaužti visai pasaulio gyvenimą ir pastatyti naujais pamatais. [...] Ne vien senosios meno taisyklės, ne vien doriniai nusistatymai pjaunami, pjaunama net loginė tvarka, einama prie beprasmių eiliavimo“. Recenzentas kvietė jaunimą kovoti ne tiek su futuristų eilėmis, kiek su revoliucinėmis nuotaikomis, kurios jas pagimdė⁷.

Vertinant *Keturių vėjų* pirmąjį numerį, vyravo neigiama nuomonė apie žurnalą, bet jau gausėjo norinčių išsiaiškinti, kodėl futurizmas (taip dabar dažniausiai vadinama naujoji pakraipa) traukia lietuvių menininkus. Ginčai dėl *Keturių vėjų* stimulavo skirtingų ideologinių ir estetinių pažiūrų kovą.

Liberaliniuose leidiniuose nebuvo aiškaus nusistatymo dėl žurnalo. *Lietuvos žinių* spaudos apžvalgininkas K., matuodamas literatūrą suprantamumo matu, *Keturis vėjus* laikė rimtesniu leidiniu už *Keturių vėjų pranašą*⁸. *Lietuvos ūkininko* priede *Jaunime* kilo diskusija apie „naująją literatūrą“. A. Braziulis (G. Vydmantas), neminėdamas *Keturių vėjų* vardo, su pašaipą pakomentavo kai kuriuos programinius žurnalo teiginius⁹. Futurizmo šoko ginti jaunas poetas L. Skabeika. Lietuvių literatūroje jis įsitvirtino simbolistinėmis posmais, tačiau ankstyvieji kūrybos bandymai *Aušrinėje* pažadinti *Keturių vėjų* ir proletarinės poezijos revoliucingų nuotaikų. Straipsnyje „Dar apie futurizmą“ L. Skabeika pabrėžė: futurizmas – tai ne atskirų asmenų išmonė, jis atsirado, „kad patį gyvenimą organizuotų, o ne išlepusioms širdims sacharininti“. Jaunas literatas pritarė *Keturių vėjų* manifeste pareiškiamam norui mindyti „poetinio darželio gėlynus“. L. Skabeika nesutiko su raidiškai suprantamu keturvėjininkų pasakymu apie įkvėpimą: „Pasitikėjimas „visagaliu“ įkvėpimu būtų nuodėmė prieš meną, – pareiškė poetas. – Tačiau dar nereiškia, kad jis visai atmetamas. Jis, kaip ūpo, dvasios aukščiau pakilimas – paliekama. Bet jis nėra vienintelis faktorius menininko darbe“¹⁰.

Toks pat kovingas *Aušrinės* ir liberalinių leidinių bendradarbis V. Montvila atsiuntė *Jaunimui*

¹ Lietuva, 1922, lapkričio 5, gruodžio 24.

² Gustainis V. Lietuvių spauda ir jos darbuotojai 1917–1940 m. [rankr.]. – LKLIR, f. 11–147, l. 25–27.

³ Iš 1969 balandžio 2 pokalbio su V. Jocaičiu.

⁴ Lietuva, 1924, balandžio 26.

⁵ Tautos varas, 1924, Nr. 4, p. 17.

⁶ Rytas, 1924, vasario 16.

⁷ Ateitis, 1924, Nr. 2, p. 117–118.

⁸ Lietuvos žinios, 1924, kovo 13.

⁹ Jaunimas, 1924, Nr. 15, p. 4–6.

¹⁰ Ten pat, Nr. 25–26, p. 2–4.

raidėmis V. M. pasirašytą straipsnį „Na, dar apie futurizmą“, bet jis nukeliavo į redakcijos archyvą. Poetas įtikinėjo, kad „lietuviai nemėgsta tokio triukšmo, kokį kelia futurizmas, atsibeldęs iš didelių miestų, kuriuose iš vieno staugia fabrikai, švilpia tramvajai, dunda automobiliai... [...] Jis mūsų tautai yra svetimas ir [...] jai nieko negali duoti“¹. Vadinasi, V. Montvilai *Keturi vėjai* nepadarė tiesioginio poveikio kaip L. Skabeikai.

Priešingai V. Montvilai, jo bičiulis K. Boruta (K. Lino) *Aušrinėje Keturis vėjus* iškėlė į meno revoliucijos aukštumas². Taigi „aušrininkai“ solidarizavosi su jų konferenciją pasveikinusia žurnalo redakcija³ ir pagerbė tenykščius autorius – ešerinių leidinių bendradarbius. Čia nevertėtų ieškoti artimos ideologinės giminytės: *Keturių vėjų* ir *Aušrinės* literatus siejo tik bendras kovos ūpas, dvasios maišto nuotaikos.

Komunistinė lietuvių spauda vadovavosi proletariato kovos šūkais ir smulkiaburžuazinės inteligentijos maištavimo dar nelaikė potencialia revoliucine jėga. Todėl būtina istoriškai suprasti Smolenske leisto *Kibirkštis* žurnalo nepakantumą *Keturiems vėjams*. Nurašęs futurizmą į kultūros nuostolius, Z. Angarietis (M. Beržas) lietuviškus jo sekėjus vadino tuščiaviduriais. At. An. santrumpa pasirašiusio P. Vilūno pastangas paskatinti antiburžuazinį žurnalo kryptingumą ir parodyti P. Tarulio *Nuovakarių skiauterio* revoliucinę dvasią Z. Angarietis (B. Michailovskis) pasmerkė kaip idealistines dėl *Keturių vėjų* priskyrimo proletarinei literatūrai. Tokia žurnalo linkme P. Vilūnas, matyt, patikėjo, perskaitęs jame P. Janeliūno pateiktą kairuolišką charakteristiką. „Šis reikavimas, mėtymas drąsių frazių, įsivaizduotas revoliucingumas primena nervingo žmogaus tipą“, – teigė Lezgyno slapyvardžiu prisidengęs V. Viedrinaitis⁴. Lietuvių avangardistams buvo pasakyta nemažai tiesos, bet negalima sutikti su *Kibirkštis* redakcijos išvada: „Mes gi *Keturiuos vėjus* matom vien kontrrevoliucinę bangą prieš proletarinę ideologiją“. Tolydžio vis užgaulesnės keturvėjininkų, ypač K. Binkio, charakteristikos⁵ kliudė žurnalui kairėti.

Platų straipsnį apie *Keturių vėjų* pirmąjį numerį pažangiame JAV lietuvių darbininkų laikraštyje *Laisvė* paskelbė B. Pranskus⁶. Jis taip pat neigiamai vertino smulkiaburžuazinę žurnalo ideologiją, „miesto gatvių inteligentijos“ („bohemos“) kūrybą, bet rado priimtinių darbininkų klasei dalykų (buržuazinės poezijos kritika manifesto deklaracijose, A. Šimėno eilėraštis „Plytos“) ir pasigedo savitos K. Binkio lyrikos. „Mes *Keturis vėjus* sveikintume, – pažymėjo B. Pranskus, – jei jie iš tikrųjų praktikoje, o ne tik šūkavimais duotų rimtos, atsakančios kad ir ne marksistinės (iš kur iš jų norėti marksizmo!) kritikos visos senosios literatūros, iš vienos pusės, ir – iš antros – bent savo kūriniių forma, technika duotų ką nors nauja, verta, plačioms masėms įmanoma.“

Literatūriniai leidiniai, palaikantys romantizmą ir simbolizmą, *Keturis vėjus* sutiko kaip pavojingą literatūros priešą. 1924 metų *Gairėse* žurnalą puolė jau ne sykį dėl to minėti V. Bičiūnas ir B. Sruoga⁷. Nenutuokiantiems apie ekspresionizmą ir futurizmą skaitytojams jų kritika padėjo geriau suprasti *Keturių vėjų* problematiką, pajusti meninės išraiškos ypatumus. Demonstruodamas gerą ekspresionizmo bei futurizmo supratimą ir nepalankios šioms meno kryptims konjunktūros pažinimą Tarybų Rusijoje, V. Bičiūnas iš „estetinio rekruto“, anot jo paties betariant, pozicijų pliekė žurnalo programą ir grožinę kūrybą. *Keturi vėjai* jam atrodė tik „didelis ir apgailėtinas nesusipratimas“. Simbolizmo gynėjas B. Sruoga buvo linkęs sveikinti lietuvių avangardistus už jų gerus norus

¹ MACBR, f. 51–7, l. 1–5.

² *Aušrinė*, 1924, Nr. 1, p. 15.

³ Ten pat, p. 13.

⁴ *Kibirkštis*, 1924, Nr. 3, p. 21–22, Nr. 4, p. 28–32, 47–48.

⁵ Ten pat, 1925, Nr. 6–7, p. 44–45, 51, Nr. 9, p. 26–27.

⁶ Žalioms V. „Keturi Vėjai“ Arba Lietuviški Futuristai. – *Laisvė*, 1924, birželio 2, 3.

⁷ *Gairės*, 1924, Nr. 1, p. 63–74, Nr. 2, p. 98–105.

reformuoti meną, tačiau „jaunų talentingų vėjavaičių“ kūryboje nematė jokių esminių naujovių, tik nebrandžius svaičiojimus ir „nešimą šiukšlių iš kaimynų sąšlavyno“. B. Sruogos straipsnyje buvo rusų avangardizmą ir pačią rusų tautą užgaunančių posakių, kuriais pasipiktinęs F. Kirša laiške savo bičiuliui išdrožė, kad „rusų plasnojančią dvasią mes turim gerbti [...] ir pasiimti kristalų – verta“¹. Replikavusiam spaudoje J. Tumui B. Sruoga išsigynė nerašęs to straipsnio².

1925 metais *Baro* žurnale *Keturių vėjų* išjuokė J. Tumas ir J. A. Herbačiauskas³.

Iš rašytojų simbolistų, kuriuos keturvėjininkai sukėlė prieš save, V. Mykolaitis-Putinas pirmasis pastebėjo pozityvų žurnalo vaidmenį įvairinant lietuvių eilėdarą: „Iš tiesų mūsų poezijoj vis labiau pasireiškia rimų ubagystė. Tik 4-vėjininkams jų žodynas leidžia dar naujų surasti“⁴. Aptardamas naujasis literatūros kryptis, jaunas kritikas K. Korsakas futurizmą iliustravo verstine *Keturių vėjų* medžiaga, o ekspresionizmui priskyrė Butkų Juzės ir J. Tysliavos kūrybą. Jis padarė logišką išvadą: „Nūdieninės literatūros kryptis pagimdė gyvenimas, o kas kyla iš gyvenimo, tas visuomet turi rimto pagrindo egzistuoti“⁵.

Keturių vėjų pasirodymo laukė satyrikai. A. Jakštas savo redaguojamame *Garnyje*, prisidengęs slapyvardžiais Penktasis vėjas, Eserijos Poezokalvis Plikarietis Raudonasis, Mikis-Plikis, keliskart taikliai apšaudė „šemeringus ir tysliavingus“ poetus, parodijavo jų eilėraščius ir žurnalo manifestą⁶. Ne itin skoningu feljetonu K. Jasiukaitis (P. Butėnas) užsipuolė P. Tarulį⁷. Literatas S. Laucius šlubuojančiomis eilėmis mėgino apspardyti visus paeiliui pirmojo numerio autorius⁸, o netrukus, sekdamas K. Binkio „Salem Aleikum!“, ragino bendraamžius: „Jaunieji! Vainikuokitės naujais žygiais!“⁹

Antrąjį *Keturių vėjų* numerį ketinta išleisti 1924 m. gegužės mėnesį¹⁰, tačiau sumanymas nusistūmė į rudenį. Rugsėjo pabaigoje visuomenei pranešta, kad šis numeris spausdinamas Kaune ir bus taip pat iliustruotas. Kartu paskelbta apie „Keturių vėjų“ bendrovę knygoms leisti: „Numatoma serija 12 knygučių, kurių pirmosios bus Salio Šemerio eilėraščiai – *Granata krūtinėje*, Petro Tarulio apysaka *Trejos Devynės*, Juozo Tysliavos eilėraščiai *4 ratai*, prof. J. A. Herbačiausko literatūros ir meno kritika [*sic!*] ir kitų autorių kūriniai. Taip pat numanoma patiekti mūsų visuomenei verstinės naujosios poezijos: prancūzų, anglų, vokiečių, rusų, lenkų ir kt. vadinamųjų aktyvistų, dadaistų, imажinistų, ekspresionistų ir futuristų.“ Žurnalo numerį veikiausiai norėta išleisti spalio pradžioje, nes tam laikui numatytas keturvėjininkų literatūros vakaras¹¹.

Spalio mėnesį pasirodžiusi pirmoji fiktyvios *Keturių vėjų* leidyklos knyga, paties S. Šemerio lėšomis, bet bičiulių pastangomis išspausdintas eilėraščių rinkinukas *Granata krūtinėj*, sukėlė didesnę kritikos vėtrą negu pirmasis žurnalo numeris. S. Šemerio eilėraščiai buvo tapatinami su *Keturiais vėjais*.

Esant tokiai situacijai, antrasis žurnalo numeris vargu ar būtų padaręs stipresnį įspūdį.

Tuo metu K. Binkis ūkininkavo Kalnaberžėje. Trūkdamas pinigų, Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijai jis mėgino prakišti pomaironinės lietuvių poezijos antologiją *Amžiai ir dienos*, kurioje šalia kitų buvo įdėjęs J. Butkaus (Butkų Juzės) ir S. Šemerio eilių, bet J. Tumas leidyklos vidaus recenzijoje ją atmetė kaip mažai besiskiriančią nuo L. Giros antologijos „Cit, paklauskite!“¹² Ėmęs

¹ F. Kiršos laiškas [b. d.] B. Sruogai. – LKLIR, f. 53–763, l. 2.

² B. Sruogos laiškas [b. d.] J. Tumui. – VVUBR, F 25–1.

³ Baras, 1925, kn. 1, p. 56, kn. 8, p. 48–49, 52.

⁴ Židinys, 1924, Nr. 1, p. 71.

⁵ Kultūra, 1926, Nr. 5–6, p. 277.

⁶ Garnys, 1924, Nr. 3, p. 7–8, Nr. 12, p. 3; 1925, Nr. 1, p. 3.

⁷ Klaipėdos žinios, 1924, spalio 24.

⁸ Krivulė, 1924, Nr. 11, p. 29, 1925, Nr. 2, p. 49.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Lietuvos žinios, 1924, balandžio 30.

¹¹ Lietuva, 1924, rugsėjo 26.

¹² J. Tumo 1925 sausio 21 recenzija. – VVUBR, F 334–25. Šią antologiją, pavadintą *Mūsų žemė*, 1928 m. išleido „Švyturio“

bendradarbiauti „Spaktyvoje“, eilėraščių „Smulkus patapo aprašymas“ K. Binkis paskelbė slapyvardžiu Fu Turistas¹.

1929 m. socialdemokratinio žurnalo *Mūsų frontas* redakcija, atsakydama į skaitytojo klausimą, kada pasirodys *Keturių vėjų* antrasis numeris, pranešė: „*Keturi Vėjai* turėjo išeiti vasario 16 d., bet, neišėjus tada, buvo atidėta gegužės m. 1 d. (taip bent buvo skelbiama), o dabar, kiek girdėt, rudeniu atidėta. Redakcija betgi mano, kad bus atidėliojama ir toliau, nes intrigos, kad ir „moderniškos“, dažniausiai einančios iš „K. V.“ štabo, ir „truputį“ daugiau negu intrigos... juk nėra tvirtas bet kokio darbo pagrindas“². Iš atsakymo galima spėti, kad keturvėjininkų vadovai K. Binkis ir J. Petrėnas nesutarė tarpusavy ir pykosi su *Mūsų fronto* redaktoriumi P. Janeliūnu, kuris buvo nepatenkintas *Keturių vėjų* pakraipa³, bet vis dėlto laikė žurnalą „proletarų gaminiu“⁴.

Nesutarimai beveik trejus metus užvilkinio antrojo numerio pasirodymą, tačiau ir tuo „tuščiu“ laiku *Keturių vėjų* vardas nedingo iš literatūrinės apyvartos: žurnalą visuomenei priminė naujos keturvėjininkų J. Tysliavos, A. Rimydžio knygos ir pakartotas K. Binkio *100 pavasarių* leidimas, kuris susilaukė vien teigiamų recenzijų. Net A. Jakštas, kuris plačioje naujosios lietuvių literatūros apžvalgoje visus keturvėjininkus nedvejodamas priskyrė dekadentizmui, pagarbiai atsiliepė apie talentingus K. Binkio „išdykavimus“⁵.

Leonas Gudaitis, *Permainų vėjai*. Lietuvių literatūrinė spauda 1923–1927 metais, Vilnius: Vaga, 1986, p. 8–24, 59–92.

---

bendrovė; K. Binkis pasirašė K. Papiliečio slapyvardžiu.

¹ Spaktyva, 1926, Nr. 1, p. 5.

² *Mūsų frontas*, 1925, Nr. 2, p. 16.

³ Laiške išvykusiam į Lijoną studijuoti A. Šimėnui P. Janeliūnas apmaudavo dėl *Keturių vėjų* žurnalo. – Šimėnas A. Žvilgsnis į praeitį [rankr.], d. 2, p. 19.

⁴ Čiučelis P. Laisva tribūna. – Lietuvos žinios, 1925, vasario 15.

⁵ Jakštas A. Dekadentizmas ir jo atstovai mūsų poezijoje. – Židinys, 1926, Nr. 10, p. 132–156.